

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Diplomová práce

Bc. Denisa Zedníková

Genderové role

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „Genderové role“ zpracovala samostatně a použila jsem pouze uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci ve dne 30.11.2018

.....

Bc. Denisa Zedníková

Poděkování

Vřele děkuji paní Mgr. Michaele Pugnerové, Ph.D. za cenné rady a připomínky vztahující se k diplomové práci. Dále chci poděkovat své rodině a příteli za veškerou podporu a oporu při studiu na vysoké škole.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Denisa Zedníková
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Genderové role
Název v angličtině:	Gender roles
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřená na genderové role z hlediska dělby práce v rodině. Hlavním cílem práce je zjistit, jakým způsobem je rozdělena dělba práce v rodinách žáků základních škol v Olomouckém kraji v kontextu genderových rolí. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy jako gender, genderová identita, rodina a její charakteristika, mužská a ženská role a domácí práce. Empirická část práce navazuje na teoretické základy a má kvantitativní podobu dotazníkového šetření.
Klíčová slova:	Gender, genderová identita genderové stereotypy, rodina, domácí práce
Anotace v angličtině:	The diploma thesis is focused on gender roles in terms of division of labor in the family. The main aim of the work is to find out how the division of labor in the families of elementary school pupils in the Olomouc region is divided in the context of gender roles. The theoretical part defines the basic terms such as gender, gender identity, family and its characteristics, male and female roles and housework. The empirical part of the thesis builds on the theoretical basis and has a quantitative form of questionnaire survey.
Klíčová slova v angličtině:	Gender, gender identity gender stereotypes, family, householdchores
Přílohy vázané v práci:	Příloha č.1: Dotazník Příloha č.2: Domácí práce podle věku dle M. Montessori
Rozsah práce:	75 stran
Jazyk práce:	Čeština

Obsah

Úvod	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Gender	8
1.1 Genderová identita	9
1.1.1 Psychologické teorie vzniku genderové identity	10
1.2 Genderové stereotypy	12
2 Rodina.....	14
2.1 Funkce rodiny	15
2.2 Proměny rodiny.....	16
2.3 Charakteristika současné rodiny	20
3 Alternativní formy rodinného soužití	23
3.1 Dvoukariérové rodiny	23
3.2 Neúplné rodiny	24
3.3 Rodiny homosexuálních partnerů	25
3.4 Nesezdané soužití (kohabitanace).....	26
4 Modely sociálních rolí v rodině	28
4.1 Role ženy	30
4.2 Role muže	31
5 Domácí práce v rodinách	33
6 Zhodnocení dosavadních poznatků.....	36
II. PRAKTICKÁ ČÁST	38
7 Cíle, výzkumné problémy a stanovení hypotéz.....	38
8 Popis výzkumného vzorku	41
9 Metoda a postup při sběru dat	42
10 Výsledky výzkumu.....	43
11 Diskuze.....	61
Závěr	64
Seznam použitých zdrojů a literatury	66
Seznam zkratk.....	70
Seznam příloh	71

Úvod

Gender je považován za lidmi vytvořený sociální konstrukt, z něhož vyplývají sociální a kulturní rozdíly mezi muži a ženami a očekávání od jednotlivých pohlaví. Gender v sobě pojímá soubor sociálních rolí, které se pojí s příslušností k pohlaví. Genderové role nejsou jasně neměnně nadefinovány, ale podléhají změnám v čase a odlišují se také v jednotlivých kulturách a společnostech. Z toho důvodu považuji za stále aktuální zabývat se gender problematikou.

Genderové stereotypy v současnosti nedostatečně reflektují potřeby mužů a žen. V nynější postmoderní společnosti nacházíme protichůdný střet požadavků rodiny a trhu práce. Na jedné straně se očekává, že jeden z partnerů se stane hlavním živitelem a druhý zastane bezúplatně péči o domácnost. Díky individualizačnímu procesu ze 2. pol. 20. století se rozšířila autonomie obou pohlaví. Trh práce v současnosti pobízí obě pohlaví k soutěživosti, naplnění pracovních ambicí a k seberealizaci. Považuji za důležité věnovat se problematice genderové nerovnosti v rodině, jelikož kontradikce mezi nespokojeností žen s dělbou práce a neochotou mužů změnit své zažité rodinné chování může přispět k destabilizaci rodinných vztahů a rozpadu rodiny.

Rodina jakožto primární socializační činitel značně ovlivňuje utváření tradičních genderových rolí. Již během výchovy v raných vývojových obdobích dochází k produkci genderově rozdílných socializačních vzorců, které se podepisují na utváření mužské a ženské genderové identity a chování vyplývajícím z rodové příslušnosti.

Ve veřejné sféře dochází postupně k nivelizaci stereotypů rodových rolí. Ženy pronikají do dříve mužsky označovaných profesí (armáda, technické obory) a do řídicích funkcí, mnohdy také vydělávají více než jejich mužské protějšky. Jaká je situace rodové rovnosti v soukromé sféře? Přetrvává stále tradiční rozdělení dělby práce, nebo se s proměnami společnosti více rozšířila rovnost a zastupitelnost partnerů v domácnosti?

Diplomová práce je svým obsahem zaměřena na genderové role v prostředí základní sociální skupiny každého z nás – rodiny. Hlavním cílem práce je zjistit, jakým způsobem je rozdělena dělba práce v rodinách žáků základních škol v Olomouckém kraji v kontextu genderových rolí. Hlavní cíl práce je realizován skrze jednotlivé teoretické a praktické dílčí cíle.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Je strukturovaná do 11 kapitol a 11 podkapitol. První kapitola uvádí do problematiky genderu. Vymezuji zde základní pojmy jako gender, genderové stereotypy, genderová identita a základní teorie jejího vzniku. Na počátku druhé kapitoly definujeme nejdůležitější sociální skupinu *rodinu*, a popisujeme její jednotlivé typy. Dále uvádím její historický vývoj ve vztahu ke genderovým rolím. Vzhledem k tomu, že rodina není morfostatickou institucí, předkládáme souhrn změn, které se udály během přechodu od tradiční rodiny k postmoderní. Třetí kapitola konkrétněji popisuje alternativní formy soužití, se kterými se v dnešní postmoderní společnosti kromě manželství můžeme setkat. V neposlední řadě se soustředíme na dělbu práce v české rodině a na role, které v ní muži a ženy zastávají. Předposlední teoretická kapitola je zaměřena na neplacenou práci v domácnosti, která je jedním z hlavních aspektů genderové nerovnosti v rodině. Finální teoretická kapitola je věnována zhodnocení dosavadních poznatků o zkoumané problematice. V následujících kapitolách praktické části je charakterizováno výzkumné šetření včetně zhodnocení a interpretace jeho výsledků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretické dílčí cíle:

- Vymezit základní pojmy týkající se problematiky genderu.
- Charakterizovat podobu současné rodiny.
- Popsat historický vývoj rodiny z aspektu genderových rolí.
- Popsat aktuální stav řešené problematiky vztahující se ke genderovým rolím v souvislosti s rozdělením dělby práce v rodině.

1 Gender

V úvodu první kapitoly se zaměříme na vymezení základních pojmů týkajících se problematiky genderu obecně. Rozlišíme od sebe dva úzce spojené pojmy – pohlaví a rod. Dále se budeme věnovat identitě v životě jedince s užším zaměřením na identitu genderovou. V neposlední řadě popíšeme současné stereotypy vázané k jednotlivým genderovým rolím v naší společnosti.

Pojem **gender** pochází z řečtiny a znamená **rod**. V mnoha případech není do češtiny gender doslova překládán, jelikož slovo rod má v češtině více významů: sex, pohlaví, gramatický rod aj. Šiklová (in Maříková a Kalivodová 1999, s. 8) vymezuje gender jakožto „*sociální a společensky podmíněné kulturní rozdíly, očekávání, předsudky a specifika v postavení žen a mužů.*“ Dále považuje gender za konstruktivní prvek organizace ve společnosti. I když jsou rozdíly mezi ženským a mužským chováním vnímány jako neměnné přirozené skutečnosti, jedná se o lidmi vytvořený společenský konstrukt (Čermáková, Maříková a kol. 2000). Určení rolí, norem a vzorů chování mužů a žen jsou proměnlivé v různých společnostech, dle místa i času (Oakleyová 2000). Janošová (2008) uvádí možnost výkladu genderu jako sociální pohlaví. Gender je určen sociální situací (švagrová=žena, kominík=muž). Vnímáme jej jako viditelný souhrn vlastností: chování, způsob oblékání, řeči, námětů ke konverzaci. V reálném životě nerozlišujeme jedince dle pohlaví, ale právě podle jejich genderu, jelikož pohlaví není stále vidět. Již malé děti rozlišují pohlaví dle délky vlasů, povolání, líčení, a nikoliv dle pohlavních rozdílů (srov. Fafejta 2004, Oakleyová 2000).

Pohlaví je na rozdíl od genderu univerzální neměnnou kategorií. Pohlaví je biologickou kategorií. Vymezuje muže a ženu na základě fyziologických rozdílů, především pohlavních rozdílů a reprodukčních dispozic (Šiklová 1999).

Z genderu vyplývají mužské a ženské genderové role. Genderové role jsou souborem představ o tom, jací ženy a muži jsou, a přesvědčení, jací by být měli. Jedná se o neformální nepsaná pravidla, které definují, jaké chování, forma partnerských vztahů, styl oblékání, myšlení jsou vhodné pro muže a ženy. Nazírání na genderové role jako na správné a přirozené přispívá ke vzniku a upevnění genderových stereotypů.

V každé společnosti nalezneme pohlavně-genderový systém neboli institucionalizovaná schémata genderové diferenciaci. Konkrétněji se jedná o předpisy týkající se vlastností, vzorců vzájemné interakce, způsobů chování vázané k jednotlivým pohlavím. Pohlavně-genderové systémy jsou proměnlivé v čase i napříč kulturami. Součástí každého systému jsou tři vzájemně propojené složky:

- Sociální konstrukce genderových kategorií na základě biologického pohlaví,
- **dělbá práce na základě pohlaví, a tudíž fakt, že jedincům jsou ukládány úkoly na základě jejich pohlaví,**
- společenská regulace sexuality, která se projevuje odměňováním či trestáním některých forem vyjadřování sexuality (Renzetti a Curran 2003).

Z hlediska povahy naší práce se primárně zaměříme na druhý prvek, čili dělbu práce v domácnostech podmíněnou pohlavím.

1.1 Genderová identita

Genderová identita jedince pramení ze ztotožnění se s obsahy genderových rolí. Jejím obsahem jsou atributy genderu, které jedinec subjektivně prožívá a považuje je za sobě vlastní. Stejně jako gender ji považujeme za sociální konstrukt, závislý úrovni kultury, v níž se jedinec nachází (srov. Hubálek 2017, Janošová 2008).

Učení se genderové roli začíná již od narození. Již v porodnicích jsou děti zavínány do růžových či modrých zavinovaček dle jednotlivých pohlaví. V osmnácti měsících již převládají stereotypy při výběru hraček a ve dvou letech jsou si děti již vědomy svého vlastního genderu (Renzetti a Curran 2003). Jakým způsobem však dochází

k uvědomění, že jsem dívka či chlapec? Nyní se budeme věnovat nejvýznamnějším teoriím, které nabízejí na tuto otázku odpověď.

1.1.1 Psychologické teorie vzniku genderové identity

Psychoanalytická teorie, považována za nejstarší, vychází z Freudovy koncepce teorie **identifikace**. Podle Freuda začíná vývoj genderové identity v období falickém (od čtyř let), kdy se dítě identifikuje s rodičem stejného pohlaví. Nevědomky se snaží chovat dle vzoru rodiče stejného pohlaví, a tím se učí chování náležejícímu jeho genderu. U dívek a chlapců probíhá identifikace odlišným způsobem. Dívky jsou motivovány **závistí penisu**, kdežto chlapci **kastrační úzkostí**. Dívky díky své nedokonalé výbavě pociťují méněcennost a žárlivost vůči chlapcům. Dívka se anaklyticky ztotožňuje s matkou ve snaze získat si lásku otce (vlastníka penisu). Touha po penisu je postupně nahrazována touhou po dítěti. Motivací k akceptaci ženství a přijetí ženské role se pro děvče stává rození dětí. U chlapců se promítá Oidipův komplex, kdy se chlapec zamiluje do své matky a otce považuje za svého soka. S otcem chlapec přestane soupeřit z obavy, že by mohl přijít o svůj úd (tak, jako o něj přišly dívky). Otec se pro chlapce stává vzorem, jsou přebírány jeho hodnoty, vlastnosti i způsoby chování (srov. Renzetti a Curran 2003, Janošová 2008). Teorie identifikace se nejdennkrát stala předmětem kritiky. Vzhledem k tomu, že k identifikaci dochází podvědomě, je těžké objektivně empiricky ověřit platnost této teorie. Další výtkou je neměnnost genderových vzorců chování v dětství dle Freuda, jelikož je dokázáno, že učení se genderu je celoživotním procesem (Renzetti a Curran 2003). Dalším nedostatkem identifikační teorie je sociální podmínka přítomnosti obou rodičů. Bylo však dokázáno, že děti vyrůstající pouze s jedním rodičem nemají s přijetím genderové identity výraznější problémy (Janošová 2008).

Teorie sociálního učení má své základy v behaviorismu. Vychází z předpokladů, že vývoj pohlavní identity probíhá skrze výchovné zásahy rodičů/vychovatelů dítěte. Děti jsou odměňovány za vzorce chování korespondujícími s jejich genderovým stereotypem, a naopak za nevhodné projevy chování jsou potrestáni. Osvojování si pohlavní role se realizuje třemi formami jednání: **posilováním** (odměny/tresty), **pozorováním** a **napodobováním**. Významným prvkem této teorie je kultura, která utváří obraz mužských a ženských vzorů (Janošová 2008). Očekává se, že děti nejčastěji imitují osoby, které jsou jim nejvíce podobné, jedná se především o osoby totožného pohlaví, vrstevníky, sourozence. Dětskými vzory mohou být také pedagogové a mediální osobnosti. Teorie sociálního učení

bývá kritizována, jelikož považuje děti za pasivní příjemce socializačních pokynů dospělých. Bylo však dokázáno, že děti aktivně vyhodnocují a vyhledávají informace ze sociálního prostředí. (Renzetti a Curan 2003).

Kognitivně vývojová teorie je dílem L. Kohlberga, který rozšířil Piagetovu kognitivní teorii vývoje. Kohlberg rozčleňuje vývoj pohlavní identity do tří stádií: **genderová klasifikace, genderová stabilita a genderová konzistence**. V první fázi, zhruba ve třech letech, si dítě uvědomí příslušnost k jednomu rodu. Uvědomuje si, zda je chlapcem či děvčetem. Není mu však zřejmá celoživotní trvalost a neměnnost pohlavní příslušnosti. Zhruba o rok později, ve fázi genderové stability, si dítě částečně upevní svou genderovou identitu. Nepochybuje již o tom, že z dívek se stávají ženy a z chlapců muži. Rozpoznání genderu je stále vázáno na fyzické znaky jedince (oděv, délka vlasů). Mezi sedmi a osmi lety dítěte nastává fáze genderové konzistence. Mladší školák chápe pohlaví jakožto nezměnitelnou konstantní charakteristiku. Na rozdíl od předchozích dvou teorií, kognitivně vývojová teorie vyzdvihuje aktivitu při získání genderové role (Rašticová 2011, Karsten 2006).

Sandra Bem vytvořila **Teorii optických skel**, která vychází z kognitivní psychologie. Bem se domnívá, že v každé společnosti existují představy o tom, jak by měli její členové vypadat, jednat či uvažovat. Tyto představy nazývá Bem optickými skly, které umožňují jedinci vnímat a hodnotit svět. V každé kultuře existuje mnoho optických skel. Z hlediska genderu Bem vyčleňuje tři konkrétní optická skla: genderovou polarizaci, androcentrismus a biologický esencialismus. V **genderové polarizaci** spočívá diametrální rozdílnost mužů a žen a uspořádání společnosti na základě těchto odlišností. Z **androcentrismu** vychází teorie nadřazenosti mužů ženám a tvrzení, že vše, co je spojeno s muži, utváří určitý standard, se kterým jsou ženy srovnávány. **Biologický esencialismus** legitimuje a racionalizuje předcházející dvě optiky. Jedná se o představu, že odlišnosti mezi pohlavími jsou dány biologickými rozdíly mezi mužem a ženou (Rašticová 2011, Hubálek 2017).

Ruth Hartleyová představuje čtyři ústřední procesy, kterými jsou děti uvedeny do svého genderu. Konkrétně se jedná o socializaci formováním (manipulací), systematické zaměřování pozornosti, verbální (jazykové) pojmenování a aktivizace.

- a) **Formování (manipulace)** – během prvního procesu dítě přejímá pohled matky sama na sebe za svůj, dítě se sleduje a hodnotí matčinými očima v kontextu maskulinních

a femininních znaků, dívky jsou formovány odíváním do dívčích šatů, verbálním ohodnocením, že je hezká apod.,

- b) Systematické směřování pozornosti** – děti jsou směřovány k objektům, jež odpovídají jejich genderu, v případě, že děti vybočují z kulturních daností jejich genderu, setkávají se s posměchem či kritikou, která způsobuje návrat k adekvátní hračce jejich pohlaví,
- c) Verbální pojmenování** – dítě vstřebává přináležitost ke svému genderu skrze slovní obraty rodičů typu „Ty jsi ale hodné děvče“ „To je ale zlobivý chlapec“,
- d) Aktivizace** – aktivita chlapců a dívek se realizuje primárně v domácnostech, kde jsou dívky i chlapci podněcovány k tradičně ženským a mužským činnostem (Oakleyová 2000).

1.2 Genderové stereotypy

Janošová (2008) popisuje stereotypy jako předem dané představy o chování, povaze a zvycích příslušníků konkrétní sociální skupiny. Při utváření stereotypů nepřihlížíme k individualitě jedince, nýbrž jsou formovány tradováním a zprostředkováním mezi ostatními příslušníky společnosti. Stereotypy slouží k porozumění a orientaci v sociálním světě.

Karsten (2006) uvádí obsáhlý výčet stereotypních vlastností typických pro jednotlivé pohlaví. Ženy považuje za *žvanivé, závislé, zaměřené na rodinu, vyžadující ochranu, úzkostné, toužící po jistotě, taktní, šarmantní, soucitné, slabé, senzibilní, přívětivé, přitažlivé, povolné, poslušné, plné porozumění, pečlivé, opatrné, pasivní, ohleduplné, něžné, nesamostatné, nerozhodné, nelogické, náladové, mírné, milovnice dětí, parádnice, jemné, empatické, emocionální, citově založené, bezmocné*. Mužům připisuje ve většině případech protikladné charakteristiky jako *zodpovědnost, vyrovnanost, vůdcovství, sílu, tvrdost, statečnost a smělost, spolehlivost, agresivitu, autoritu, dominanci, nezávislost, rozhodnost, odhodlanost, ctižádost, bojovnost, odvážnost, odolnost, dobrodružnost, panovačnost, sebejistotu, nevyjadřování emocí prostřednictvím pláče*.

Ve shodě s výše uvedeným Vágnerová (2012) uvádí charakteristiky mužnosti a ženskosti. Za maskulinní očekávání považuje:

- Sílu a nezávislost,
- tendenci vlastnit, brát a ovládat,
- mužské ochránářství,
- dominanci a tendenci soupeřit,

- důraz na osobní vyniknutí a sebepřeceňování,
- zaměření na výkon a s ním spojený strach ze selhání,
- racionalita.

Femininní očekávání charakterizuje:

- Submisivitou,
- sklonem k přizpůsobení se,
- citová vřelost a emotivita,
- důraz na uspokojivé mezilidské vztahy,
- ovlivnitelnost a sociální citlivost.

Rodové stereotypy se již od útlého věku promítají do výchovy chlapců a dívek. Viditelné rozdíly jsou patrné především při hře, oblékání či výchovných prostředcích. Již okolo prvního roku života si většina dětí hraje s hračkami příznačnými pro jejich pohlaví. Pro dívky je typická hra s panenkami, minidomečky a plyšovými zvířaty. Touto činností dívky napodobují život matky v každodenním životě a osvojují si tudíž způsoby jednání a postoje typické pro ženu (péče o svůj vzhled, výchova dětí a tvořivost). Chlapci si hrají spíše se stavebnicemi, auty, kostkami či vojáky, což u nich rozvíjí typicky mužské zájmy a vlastnosti. Dívky jsou již v čase dětských her směřovány k mateřství a práci v domácnosti. Rodová specifická se odráží také na stylu oblékání. Dívky jsou odívány spíše do pastelových barev, nejčastěji do růžové či červené. Šaty a dívčí halenky jsou často zdobeny motivy srdíček, mašličkami, volánky či květinami. U chlapců jsou preferovány tmavé odstíny především modré a zelené barvy. Pro dívky je legitimní závislejší chování, prosociální aktivity a emoční závislost a rozvinutější slovní zásoba. Kdežto od chlapců se očekává potlačení emočních projevů, tělesná zdatnost, samostatnost a průbojnost. Velký vliv na odlišnosti výchovy chlapců a dívek má sociokulturní vrstva rodiny. V rodinách vyšších a středních sociokulturních vrstev je diferenciací ve výchově méně vyhraněná, kdežto u rodin z nižších vrstev převládá rigidní výchova směrem k tradičnímu vymezení rolí muže a ženy (srov. Hubálek 2017, Janošová 2008).

2 Rodina

Na počátku druhé kapitoly považují za stěžejní uchopit pojem rodina. Definovat ji v obecném smyslu a uveřejnit její specifika. Vymezení pojmu rodina není vůbec jednoduché, jak by se mohlo na první pohled zdát. Rodina je základní, primární sociální skupinou ve společnosti. Každý z nás má s rodinou určité zkušenosti, z určité rodiny vzešel či naopak se podílel na vzniku nové rodiny.

Šulová (1998) upozorňuje na to, že jednotné a jednoznačné vymezení rodiny je zcela nemožné, a to hned z několika důvodů. Zaprvé ji každá vědní disciplína vymezuje z jiného úhlu pohledu. Dále může být rodina definována z různých hledisek téže vědy. Posledním důvodem je využívání různých systémových přístupů či aspektů (funkčnost, proces socializace, vztahy, role) při definování.

Hartl a Hartlová (2015, s. 344) považují rodinu z psychologického pohledu za „*institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, z něhož část členů je vzájemně spojena pokrevním nebo adoptivním, sociálním vztahem rodič-dítě, druhá část vztahem matka-otec a třetí část, která se vždy nutně nemusí objevovat, vztahem pokrevním či adoptivním, sourozenectvím, všichni vztahem příbuzenství v sociálně sankcionovaném více či méně trvalém sociálním vztahu.*“ V Psychologickém slovníku (2015) jsou mimo jiné popsány druhy rodin rozdělených podle různých specifíků, které se v naší společnosti vyskytují. Nejčastější rodina, která se v naší společnosti objevuje, je **úplná (jaderná, nukleární)** rodina. Jedná se o typickou rodinu, která je tvořena otcem, matkou a jejich dětmi. Při spojení dvou a více nukleárních rodin vzniká **rodina rozšířená**, tedy např. prarodiče, jejich děti a vnoučata. Jestliže se z nějakého důvodu stane, že rodina funguje pouze s jedním rodičem, např. vlivem rozvodu či úmrtí, jedná se o **rodinu neúplnou**. Dále můžeme rodiny rozdělit podle sídla manželství na **matrilokální, patrilokální či neolokální**. V případě matrilokální rodiny bydlí manželé u rodičů manželky. Pro patrilokální rodinu je typické soužití nové rodiny s rodiči ze strany muže. V neolokálních rodinách si novomanželé zřizují vlastní domácnost, oddělenou od rodičů obou partnerů. Rodinu, do které se jedinec narodí, považujeme za **orientační** a tu, již sám založí, za **prokreační**. Pro naši další práci je stěžejní členění rodiny podle rozdělení moci v rodině. V **matriarchální rodině** náleží veškerá autorita a moc matce. Naopak v **patriarchální rodině** je hlavou rodiny otec, tato forma je typická pro preindustriální období. Ideálem je **rodina rovnostářská (demokratická)**, ve které mají oba rodiče stejná práva, autoritu i moc.

Sociologický pohled předkládají Petrusek, Vodáková a Maříková (1996), kteří popisují rodinu nejen jako původní a nejdůležitější skupinu ve společnosti, ale také jako základní ekonomickou jednotku, která plní funkce reprodukce lidského druhu, včetně jeho výchovy (socializace), přenosu kulturních vzorců a zachování souvislého kulturního vývoje. Problematiku rodinných funkcí více rozvineme v následující podkapitole.

Jednodušeji rodinu z pohledu sociologie definuje Giddens (2013, s. 308) jakožto „skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“.

Nejširší vymezení nabízí Možný (2008), dle něj je rodina „*institucionálním zajištěním lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti*“, tudíž se jedná o společností uznávaný způsob jak mít a vychovávat děti. Za nejčastější typ rodiny považuje monogamickou rodinu, tedy rodinu tvořenou manželským párem a jejich dětmi.

Máchová (1974) charakterizuje rodinu prostřednictvím **5 základních (poznávacích) znaků**. Rodina je společensky schválenou formou stálého soužití. Je složena z osob navzájem spojených pokrevním svazkem, manželstvím či adoptí. Členové rodiny většinou bydlí společně pod jednou střechou. Spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznané dělby rolí, jednou z nejdůležitějších rolí je výživa a výchova dětí. Členy rodiny můžeme označit názvy, jež jsou v souvztáznosti se společensky uznanou metodou měření příbuzenství a původu.

2.1 Funkce rodiny

Téměř každá výše uvedená definice uvádí, že rodina naplňuje ve své podstatě nejednu důležitou funkci. Možný (2008) v rámci úlohy rodiny předkládá Tezi minimálního zabezpečení. Smysl této teze spočívá v tom, že by každá rodina měla minimálně zaopatřit své dítě. Měla by mu poskytnout základní výživu, zdravotní péči, ubytování, stravování a přístup ke vzdělání. Rodinné funkce se však vztahují na všechny rodinné příslušníky, nejen na potomky.

Obecně vzato autoři (Šulová 2011, Máchová 1974) uvádějí čtyři základní funkce rodiny. **Biologická (reprodukční)** funkce se pojí k rození potomků a rozšiřování stávající generace. Aktuálním trendem dnešní společnosti je výrazný pokles porodnosti. Zvyšuje se

počet párů, u nichž je snížena plodnost jednoho z partnerů. Právě i z toho důvodu se mnohé páry uchylují k možnost využití asistované reprodukce.

Emocionální funkce rodiny je nezastupitelná a velmi důležitá nejen pro další rozvoj dítěte v rodině. Týká se bezpodmínečné lásky, podpory, bezpečného prostředí, důvěry a pochopení.

Materiální (ekonomická) funkce v sobě v tradiční společnosti zahrnovala kromě materiálního zabezpečení také bezprostřední výrobní činnost. Jejím pozitivním efektem bylo výchovné působení směřující potomky k pracovním návykům. V současnosti jsou děti vedeny k pracovní výchově prostřednictvím pomoci při denním provozu domácnosti a podílením se na dělbě práce v rámci rodiny.

Výchovnou (socializační) funkci je nějakým způsobem těžké nahradit. Pomáhá jedinci při jeho začleňování do společnosti. Rodina je primární sociální skupinou, ve které se jedinec učí osvojit si sociální normy, hodnoty a přebírá zde sociální role (Šulová 2011). Jelikož poslední dvě zmíněné rodinné funkce jsou pro naši práci stěžejní, zaměříme se na ně více v empirické části práce.

2.2 Proměny rodiny

Vzhledem k tomu, že rodina není staticky určitá, ale je dynamicky proměnlivá stejně jako celá společnost, zaměříme se v nynější podkapitole na rodinný vývoj. Charakterizujeme změny od rodiny tradiční k rodině moderní a nejnověji k rodině postmoderní. Nastíníme nejen velké společenské změny, ale také důsledky, které měly na rodinné příslušníky.

Pravěk

V pravěké společnosti byly základní společenskovo výrobní jednotkou rody. Jedná se o skupiny pokrevně spjatých osob spojených hospodářskými a společenskými pouty. Již v prvobytně pospolné společnosti byla dělba práce rozdělená dle pohlaví. Ženy se věnovaly sběračství a muži se specializovali na lov zvířat. V rodové společnosti nalezneme prvotní formy manželství, a to manželství skupinové, které se později vyvinulo v manželství párové. Za nejstarší funkci rodiny je považována reprodukce lidských individuů. Na výchově, ošacení a obživě potomků se podílel širší rodový kolektiv. Ve skupinovém manželství

převládal neomezený pohlavní styk mezi větším počtem mužů a žen. Identita otce se tím pádem nedala s jistotou určit. Praveké rody a velkorodiny byly založeny na primátu žen, tudíž se jednalo o matriarchální uskupení. V rozhodování o záležitostech rodu však platila rovnoprávnost mužů a žen, plynoucí z ekonomické rovnováhy mezi mužem a ženou. Lovecké triumfy mužů nepřevyšují výtěžky sběračské a zemědělské práce žen. Rovnováha obou pohlaví byla narušena v době bronzové a starší době železné v důsledku vývoje výrobních sil. Díky zdokonalení zemědělských nástrojů se rozvíjí zemědělství, vznikají řemesla a nastává rozmach obchodnictví. Tyto změny výrazně posílily úlohu muže ve výrobním procesu, a naopak degradovaly roli ženy na zajištění podružné práce v domácnosti. Významnější postavení muže v rodině způsobilo zvrát matriarchátu v patriarchát. V otcovské velkorodině se přesouvá rodinná moc do rukou jedince – hlavy rodiny. Malá (individuální) rodina se vydělila z patriarchální velkorodiny jakožto samostatně hospodařící kolektiv na začátku doby bronzové v důsledku vzniku soukromého vlastnictví (Klabouch 1962).

Starověk

Řecká společnost byla striktně patriarchální. Nejmenší společenskou jednotkou byl oikos. Oikos nabývá mnohem širšího významu než rodina. Původně se jednalo o obydlí, později zahrnoval všechny členy domácnosti včetně otroků, zvířat a veškerého neživého majetku. V jednotlivých územních částech klasického Řecka nalezneme vývoj manželství a rodiny na různých vývojových stupních. Ve Spartě převládala párová rodina, ve které byla povolena polygamie a polyadrie. Cizoložství zde bylo tolerováno, nebylo trestně stíháno. Naproti tomu v Athénách panovala již tvrdá monogamie. Řecká společnost mladé muže ke vstupu do manželství přímo nutila. Ve Spartě hrozil mužům, jež se vzepřeli sňatku, trest. Mladí muži se neženili z lásky, ale kvůli zajištění mužského potomka a udržitele rodu. Ženy byly v Řecku, především v Athénách, plně podřízeny svým protějškům. Nebyl jim umožněn volný pohyb na veřejnosti. Athénské ženy byly po celý život nesvéprávné a negramotné. Většinu života strávily ve vyhrazené části domu (gynaikion) péčí o řádný chod domácnosti. Řecký stát diferencoval legitimní příčiny rozvodu u jednotlivých pohlaví. Muži bylo umožněno bez veškerých formalit vyvázání z manželského sňatku z důvodu manželčiny nevěry či její neplodnosti. Rozvedenými ženami bylo v Řecku opovrhováno. Z toho důvodu jej řecké ženy využívaly jako posledního prostředku záchrany, pokud je manžel bil či s nimi špatně zacházel (Matoušek 1997, Klabouch 1962).

I v **římské společnosti** přetrvávalo patriarchální rodinné uskupení. Otec (*pater familias*) byl výlučným vlastníkem dobytka, půdy, hospodářského náčiní i otroků. Nad ostatními příslušníky rodiny měl neomezenou moc, mohl je zbavit života či prodat do otroctví. Ženám ani dětem nebylo dovoleno nabývat vlastního majetku. Postupně dochází ve starověkém Římě k pronikání do veřejného života. Nemajetné ženy pracovaly jako švadleny, porodní báby, kadeřnice, písařky, vychovatelky či lékařky. Majetné ženy spravovaly svůj majetek. Na rozdíl od žen v Řecku nacházely římské ženy uplatnění také v politické sféře. Ukončení manželského svazku bylo po právní stránce snadné. Manželství mohl ukončit kterýkoliv z manželů z jakéhokoliv důvodu buď jednostranným prohlášením (ústním, písemným) či vzájemnou dohodou. Manželství pominulo přerušením manželského soužití mnohdy i bez vůle jednoho z nich (válečné zajetí) (srov. Klabouch 1962, Matoušek 1997).

Středověk

Středověká společnost je považována za agrární. Zemědělství bylo primární při zajištění obživy. Řemesla a chov dobytka nabývaly až druhotného hospodářského významu. Slovanská rodina byla ve středověku rovněž patriarchální. Ve středověké rodině je usilováno o monogamii. Pouze vznešenějším a význačným mužům společnosti je povoleno mnohoženství. K zakládání manželských sňatků vedly středověkou šlechtu a měšťany dynastické a územní zájmy, včetně majetkových zájmů širokých rodin. Rodina byla ve středověké feudální společnosti význačnou institucí. Od příslušnosti k feudálnímu pánovi a příslušnosti k rodině se odráželo postavení jedince ve společnosti. Od 11. století bylo uzavírání manželství řízeno křesťanskou církví. Od té doby bylo usilováno o dodržování dogmat křesťanské věrouky: *svátostné povahy manželství, monogamie a nerozlučitelnosti manželství*. Ženu křesťanství považovalo za méněcennou bytost. Již v ráji jí bylo nařízeno, aby sloužila muži a poslouchala jej. Mužova pravomoc nad ženou však nebyla nikde jasně stanovena. Zpravidla byla moc muže nad ženou dána společenskou vrstvou manželů. Nízkou pravomoc měl muž nad ženou v nižší společenské vrstvě, kde byla žena zapojena do výrobního procesu (srov. Klabouch 1962, Matoušek 1997).

Novověk

I v raném novověku přetrvává patriarchální uspořádání domácnosti. „*Hlavní osobou v domě byl muž-majitel domu, který panoval jak nad majetkem, tak nad ostatními obyvateli domu, především nad ženou, dětmi a čeledí, rozhodoval o nich a zastupoval je.*“ (Lenderová

a kol. 2009, s. 303). Sňatek byl v západní a střední Evropě uzavírán v pozdním věku (mimo šlechtické rody). Do svazku manželského vstupovali jedinci až po nabytí hmotných prostředků k založení rodiny a samostatné domácnosti. Na konci 18.století začíná v novověké společnosti proces ženské emancipace. Hnutí za ženskou emancipaci působilo prvotně ve Francii a posléze i v Anglii. Přelomovým okamžikem v boji za občanská práva žen bylo vydání spisku *Práva ženy a občanky* Olympii de Gournes roku 1791. Francouzská spisovatelka zde vyjádřila požadavek na absolutní rovnost mužů a žen před zákonem včetně práva na svobodnou volbu partnera. Tímto momentem, a díky změnám novověké industrializace, dochází k postupnému rozpadu patriarchální rodiny. Díky společenským a ekonomickým změnám v průběhu 18. a 19. století nabývalo manželství a rodina nových podob. Rodina již nebyla bezprostředně svázána s výrobními funkcemi. Postupně dochází k polarizaci veřejné a soukromé sféry. Muži je vyčleněn prostor veřejný, kdy odchází mimo domov za prací kvůli hmotnému zajištění rodiny. Žena je situována do sféry soukromé u rodinného krbu (Matoušek 1997, Lenderová a kol. 2009).

V období před průmyslovou revolucí je rodina označována jako tradiční, předindustriální či stavovská. **Tradiční rodina** byla patriarchálního uspořádání, hlavou rodiny zde byl otec. Rodina byla hospodářsky soběstačná, do práce byli zapojeni všichni členové rodiny. Tradiční rodina se skládala z rozvětvených příbuzenských vztahů, jednalo se o vícegenerační uskupení. Rodina byla celkem s kolektivními zájmy, které nesměly být ovlivňovány individuálními zájmy jednotlivých členů rodiny. Primárním smyslem rodiny byl přenos majetku z jedné generace na druhou a reprodukce sociálního řádu. Žena v patriarchální rodině nabývala podřízeného postavení s minimálním vlivem a minimálními rozhodovacími právy (Dudová 2008). V polovině 20.století se rodina významně změnila díky průmyslové revoluci. Tradiční společnost se postupně vyvíjela ve společnost moderní, což se výrazně projevilo i u instituce rodiny.

Moderní rodina ztratila monopol na legitimní sex a díky novým technologiím přišla i o monopol na legitimizaci plození dětí. Snížil se vliv orientační rodiny na rodinu prokreační, jelikož výběr partnera již nebyl v rukou rodičů, ale samotných aktérů, kteří zakládali rodiny. Další velká změna se projevila v trvalosti manželského svazku. Tradiční rodina pojímala manželství jako nezrušitelnou, doživotní instituci. Mělo se za to, že co Bůh spojil, to člověk nerozdělí. V moderní rodině nalezneme manželství podepřeno spíše o právní oblast, jelikož je definováno jako občanská smlouva. Vzhledem k tomu, že daná smlouva byla vypověditelná kteroukoli ze stran, došlo k nárůstu rozvodů a opětovných manželství. Další změnou je

vyvlastnění tradičních rodinných funkcí. Vzdělávání, z části socializaci jedince a péči o nemocné, staré a postižené, převzali od rodiny speciální instituce (Možný 2008).

Sociologové identifikovali ve vývoji evropské rodiny v posledních desetiletích čtyři základní procesy:

- **Demokratizace rodinných vztahů** neboli postupná přeměna tradičních (patriarchálních) vztahů na vztahy moderní, pohlavně i generačně rovnoprávné.
- **Individualizace rodinných vztahů** čili pozvolný přechod od vztahů určených původem ke vztahům utvářeným na základě dobrovolného výběru a volby jednotlivce.
- **Dynamizace rodiny** spočívající ve větší adaptabilitě a otevřenosti vůči společenským změnám a změnám ve vývoji jedince.
- **Pluralizace rodinných struktur a forem** na základě vyšší tolerance společnosti k alternativním formám soužití (Mendelová 2014).

Soudobá rodina je sociology označována jako postmoderní. Jako první identifikoval **postmoderní rodinu** Edward Shorter (1975, In Možný 2008). Charakterizuje ji třemi znaky: nestabilitou v párovém životě, z níž plyne nárůst rozvodovosti a nesezdaných soužití, hodnotovou diskontinuitou mezi rodiči a dětmi, systematické bourání konceptu rodinného hnízda jádrové rodiny v liberalizaci žen. Alvin Toffler uděluje rodinám dnešní doby přívlastek rodiny „třetí vlny“. Tyto rodiny dle Tofflera nejsou zakládány kvůli dětem, na první místo jsou naopak kladeny individuální zájmy dospělých (Matoušek 1997).

2.3 Charakteristika současné rodiny

Helus (2015) popisuje současnou rodinu prostřednictvím jejích 5 základních rysů. Autor konkrétněji považuje rodinu za **nukleární** čili jádrovou, což znamená, že jádro rodiny tvoří partnerská dvojice, ať už sezdaná či nikoliv. Daná dvojice je tvořena dvěma partnery či manžely, odtud označuje rodinu za **partnerskou/manželskou**. V případě, že má partnerská nebo manželská dvojice děti, obsahuje nukleární rodina také generaci dětí, proto hovoříme zároveň o rodině **dvougenerační**. Dále současnou rodinu vystihuje charakteristika **intimně vztahová**. Posledním rysem nynější rodiny je **privátní individualizace**. Jedná se o možnost svobodné volby, vymanění se z majetkových a profesních predeterminací, tradic a zvyků.

Znaky současné české rodiny dle Šulové (2011):

- Proměna očekávání trvalosti vztahu, **alternativy společného soužití** (manželství na zkoušku, partnerství, kdy každý partner vlastní svou domácnost, úmyslné partnerství bez dětí, dlouholetý vztah s dětmi bez manželského svazku),
- **Nízká stabilita** rodiny – vysoká rozvodovost, díky rozvodům vznikají často rodiny neúplné, doplněné či „znovusložené“.
- Odklad uzavření prvního manželství do vyššího věku, vyšší průměrný věk při prvním sňatku, viz tabulka č. 1.

Tab. č. 1: Průměrný věk při prvním sňatku (v letech), zdroj ČSÚ – Sňatečnost 2016

2006	2011	2016
M 31 let	M 32,2 let	M 32,2 let
Ž 28,4 let	Ž 29,6 let	Ž 29,9 let

- **Oddalování rodičovství na pozdější dobu** způsobuje snižování porodnosti, jelikož mladí lidé často nemají zájem vzdát se svého životního stylu bez dětí, vzdát se své kariéry nebo porodnosti brání zdravotní komplikace. K poklesu porodnosti dochází také z důvodu změny hodnotové orientace. Nastává posun v normách a postojích populace, mladí lidé se více přiklánějí k individualismu a seberealizaci. Mladí lidé upřednostňují jiné životní hodnoty před rodinou. Odsouvání rodičovství značí projev zvýšené odpovědnosti. Z provedených šetření vyplývá, že s vyšším stupněm vzdělání se snižuje počet dětí, vysokoškolačky upřednostňují vlastní seberealizaci, kariéru a vlastní zájmy, pro ženy s vyšším vzděláním je obtížnější skloubit rodinný a pracovní život, jelikož mívají náročnější práci.
- Akceptace **dvoukariérové rodiny**, kdy je péče o dítě často předána někomu jinému (např. chůva, jesle).
- **Přímé výchovné působení** je do jisté míry **nahrazováno** institucemi (škola, zájmové organizace).
- Omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery a mezi dětmi a rodiči.

- Činnosti dříve zajišťované rodinou zajišťuje společnost (výchova, péče o nemocné, služby ...).
- Specifičnost mužské a ženské role se vytrácí díky zvyšující se „rovnoprávnosti“ mužů a žen.

3 Alternativní formy rodinného soužití

Od 70. let minulého století dochází ke změnám myšlení v západních společnostech. Základní společenskou jednotkou již není rodina, ale jednotlivec. Díky postupnému omezování vlivu církve dochází k posunu v hodnotách jedinců moderní společnosti. Za nejdůležitější životní cíle jsou nyní považovány individuální požadavky jedince a ne vstup do manželství a založení rodiny, jako tomu bylo doposud. Soudobá společnost se stává velmi tolerantní k mnoha variantám rodinného soužití. Jak předkládáme v předchozí kapitole, Šulová (2011) i Mendelová (2014) uvádějí pluralizaci forem rodinného soužití jako stěžejní charakteristiku soudobé rodiny. Z toho důvodu se zaměříme důkladněji na jednotlivé podoby alternativního soužití a dělbu práce uvnitř nich.

3.1 Dvougariérové rodiny

Pojem dvougariérové rodiny/manželství zavedli na konci 60.let Rapoportovi. Jedná se o odborné označení heterosexuální rodiny, v níž se kvalifikované profese věnuje „celoživotně“ kromě muže také jeho vdaná žena. Ze sociologického pohledu je s kariérou spojován výkon povolání či profese, jenž vyžaduje kontinuální rekvalifikaci, neustálé sebevzdělávání, vysokou pracovní angažovanost a exponovanost a u některých profesí či povolání je obsažen také institucionalizovaný systém profesionální dynamiky (Čermáková 2000).

Dvougariérovým manželstvím u nás se věnoval od 70.let Ivo Možný. Na základě tehdejších sociologických výzkumů západních zemí zjistil, že vysoká pracovní exponovanost a angažovanost obou partnerů častěji negativně ovlivňuje kvalitu manželského a partnerského soužití než u rodin „jednougariérových“. Bylo prokázáno, že dvougariérové rodiny se častěji rozvádějí v porovnání se zbytkem populace. Dysharmonické a dysfunkční ladění se může objevit i v rodinách, kde konfliktní situace nevygradují až k formálnímu zániku. Konflikty a problémy pramení především z neustálého nedostatku času a z vysoké míry napětí mezi profesní a rodinnou rolí. Nekvalitní manželské a rodinné soužití může zanechat následky i na dětech z kariérových rodin. Děti kariérově orientovaných rodičů mohou být psychicky deprivované. Rodiče jim zajistí maximální materiální zabezpečení, děti však strádají po stránce duševní, jelikož se jim nedostává dostatek citových a společenských podnětů (srov. Čermáková 2000, Matějček 2017).

Postavení vysokoškolsky vzdělaných mužů a žen na trhu práce je srovnatelné. Obě pohlaví se věnují povolání stejnou měrou, díky čemuž se vytrácí racionální odůvodnění toho, že by se žena měla věnovat domácnosti a rodině více než muž. Předpokládali bychom, že symetrické rozdělení rolí se přenesou u vysokoškoláků také do soukromé sféry. Výsledky Možného výzkumu prokazují, že i v rodinách pracovně exponovaných manželů převažuje klasické rozdělení prací na mužské a ženské. Na počátku manželství přetrvává egalitární model dělby práce, který se po narození dětí mění v tradiční rozdělení povinností, práv a odpovědností v domácnosti. Možný považuje dělbu práce v kariérově orientovaných rodinách za zdroj trvalého napětí, které pramení z rolového konfliktu vzájemně se vylučujících očekávání (srov. Čermáková 2000, Možný 1983).

3.2 Neúplné rodiny

Neúplné rodiny jsou složeny z jednoho rodiče a z nezletilých dětí. Z 90 % jsou rodiny s jedním rodičem tvořeny osamělými matkami s dětmi a pouze v 10 % s dítětem zůstává otec. Dle studie ČSÚ je v České republice 165 000 domácností neúplných rodin, tzn. že každá sedmá domácnost s dětmi je vedena samoživitelem či samoživitelkou. Ke vzniku neúplných rodin dochází hned několika způsoby. V prvním případě rodina fakticky nevznikne. Dítě se narodí mimo manželství a matka s ním zůstává sama, jakožto samoživitelka. Dále hovoříme o neúplné rodině, pokud úplná rodina přestává dočasně či trvale plnit své funkce (jeden z rodičů je ve vězení nebo trvale opustil rodinu). Třetí možností utváření neúplné rodiny je zánik úplné rodiny smrtí jednoho z rodičů (přírozeně) či rozvodem (nepřírozeně) (Šťastná 2009, Hechtová 2016).

Nepřítomnost otce se negativně promítá v genderové socializaci dětí. Děti, v jejichž rodinách nefiguruje otec, postrádají vzor mužskosti, který je potřebný pro regulaci jejich chování. Chybějící otcovská autorita se může projevit neukázněností, agresivností a nesociálností vůči dětem i dospělým. Za příznivých podmínek může být nepřítomnost otce v rodině kompenzována jinými muži v rodině – matčin přítel, strýc, dědeček.

Dalším problémem rodin s jedním rodičem je ohrožení chudobou a materiální deprivací. U nás je chudobou ohrožena třetina neúplných rodin se závislými dětmi. Neúplné rodiny se závislými dětmi jsou v ČR považovány za nejchudší demografickou skupinu (Hechtová 2016).

Ve většině neúplných rodin mají matky na svých bedrech veškerou hospodářskou a výchovnou činnost včetně zabezpečení chodu domácnosti. Matky samoživitelky, které jsou situací dohnány k větší angažovanosti v soukromé i pracovní sféře, se mohou setkávat s řadou problémů (v oblasti financí, zaměstnání, vedení domácnosti, vztahová oblast), jež se negativně odráží na jejich psychickém zdraví a pohodě.

3.3 Rodiny homosexuálních partnerů

Dle Českého statistického úřadu z analýzy sčítání lidí, bytů a domů z roku 2011 vyplývá, že v českých domácnostech tvořených homosexuálními parterými žije 925 dětí. S největší pravděpodobností jich je však mnohem více. Homoparentální rodiny jsou menšinou, která se z důvodu předjímání homofobních a negativních reakcí a nepřijetí okolím odmítá účastnit výzkumů a nepřihlašuje se ke své orientaci (Sloboda 2016).

Obecně můžeme rozdělit rodičovství v homoparentálních rodinách na dva typy, **biologické rodičovství a rodičovství sociální**. O biologické rodičovství se jedná v případě, že je dítě biologickým potomkem jednoho z partnerů/partnerek. Existují dva způsoby, jak se biologický potomek ocitne v domácnosti homoparentálních partnerů. Nejčastějším způsobem je dle výzkumu Poláškové přinesení dítěte z předchozího heterosexuálního vztahu. Ve druhém případě mají homoparentální rodiny možnost využít nějaké formy asistované reprodukce. Za sociálního rodiče je považována osoba, která žije s dítětem ve společné domácnosti, plní vůči dítěti rodičovské role a dítě ji zároveň vnímá jako blízkou osobu či jako svou rodinu. Jedinou zákonnou formou sociálního rodičovství v České republice je individuální adopce umožněná osobě žijící ve stejnopohlavním nezaregistrovaném partnerství. Velmi tematizovanou se v posledních letech stala situace nebiologických matek, které usilovaly v letech 2014-2016 o prosazení „přiosvojení“¹. Konaly tak z důvodu nevýhodného postavení k dítěti partnerky, jelikož jsou právně vůči dítěti cizím člověkem, což může způsobovat různá úskalí ve školských či jiných veřejných institucích (Sloboda 2016).

Jakým způsobem je rozdělena dělba práce v domácnostech homosexuálních partnerů? Stejnopohlavní páry odmítají stereotypní rozdělení mužské a ženské role v rodině. V soužití dvou žen je preferován nediferencovaný model, ve kterém není partnerkami prosazována dělba rolí. Partnerské role zde nejsou jasně definovány, ale jsou proměnlivé podle aktuálních

¹ Pod pojmem *přiosvojení* je chápáno, osvojení dítěte, jež je biologickým dítětem protějšku osoby žádající o osvojení (Sloboda 2016, s.116)

potřeb dvojice a konkrétních podmínek. Většina činností v domácnosti je sdílených nebo jsou vykonávány v závislosti na osobních preferencích. V lesbických partnerstvích převládá rovnocenné rozdělení moci. Po narození dítěte zůstává biologická matka na rodičovské dovolené a sociální matka zajišťuje příjem rodiny. Dle uskutečněných výzkumů, stejně jako v heterosexuálních rodinách převažuje do narození dítěte rovnoměrné rozdělení činností v péči o chod domácnosti. Po narození potomka se větší část povinností v domácnosti přesouvá na biologickou matku. Ženy to považují za spravedlivé a logické, jelikož tráví v domácnosti více času než jejich partnerka (Polášková 2009).

3.4 Nesezdané soužití (kohabitace)

Rabušic (2001, s.193) definuje nesezdané soužití čili nesezdanou kohabitaci jako *„formu soužití dvou jedinců opačného pohlaví, kteří žijí ve svazku podobném manželství, tedy mají spolu intimní sexuální vztahy, společně bydlí a společně hospodaří, avšak nejsou oficiálně sezdáni.“*

Soužití muže a ženy mimo svazek manželský nalezneme již v historii ve středověku či tradičních společnostech. Nesezdané soužití ve své současné podobě je však z hlediska kvality i kvantity novým fenoménem. Nesezdané soužití je nejvíce rozšířeno v severských zemích, kde se stalo sociální institucí legitimovanou zákonodárstvím. Kohabitaci můžeme rozčlenit do čtyř základních podob, konkrétně se jedná o:

- **Soužití porozvodové**, ve kterém žijí jedinci, kteří se po rozvodu nechtějí pouštět do uzavírání nového sňatku,
- **soužití snoubenecké**, setrvávají v něm partneři, kteří v blízké či vzdálené budoucnosti přemýšlejí o vdávání/ženění,
- **soužití dočasné**, může nabývat dvou forem, buď se jedná o mladý pár, který se teprve poznává, avšak ještě nepomýšlí na manželství; druhou možností je soužití osob rozvedených, které nechtějí žít samy, ale na nový sňatek prozatím nepomýšlejí,
- **soužití namísto manželství**, tato kohabitace je alternativou k mateřství (Rabušic 2001).

Nesezdaná soužití jsou projevem potřeby trvalejšího a naplněného partnerství a současně protichůdné potřeby zachovat si vlastní nezávislost. Výhodou volného soužití je plynulejší a méně stresující přivyknutí na společný život díky tomu, že se nejedná o trvalý svazek, ale je

zde zachována možnost volby. Zpravidla se jedná o přechodné období, jehož dalším stádiem je nejčastěji rozchod či uzavření manželství. Z hlediska trvalosti jsou volná soužití ještě méně stabilnější než manželství, jelikož jeho rozpad není vázán na ritualizovaný úřední akt. Tyto páry se také méně řídí konvencemi, když jim přestane fungování vztahu vyhovovat, není pro ně problém jej ukončit (Vágnerová 2007).

4 Modely sociálních rolí v rodině

V tradičním pojetí rodiny byly role muže a ženy komplementární. Vzájemně se doplňovaly. Tradiční společnost ostře vymezovala oblast mužské a ženské práce. Muž byl považován za výhradního živitele a chlebodáře. Jeho orientace směřovala výhradně do veřejné sféry, do světa placené práce. Naproti tomu ženě je vyhrazeno místo ve sféře soukromé – v domácnosti, rodině a v oblasti neplacené práce. Žena byla na svém protějšku značně závislá, a to nejen psychologicky, ale také ekonomicky. Moderní společnost s sebou přináší spravedlivější a univerzálnější náplň mužské a ženské role. Usiluje se o zaměnitelnost, zastupitelnost jednotlivých pohlaví. Díky zapojení žen do placené práce v moderní společnosti se ženám otevírá prostor k seberealizaci i mimo svou domácnost. Muž je naopak čím dál více vtahován do instituce rodiny a vyžaduje se po něm výpomoc s činnostmi, které byly dříve považovány za ryze ženské.

V první polovině 20. století byly formulovány tři postoje k zaměstnanosti vdaných žen. **Konzervativní stanovisko** zastávalo názor, že by ženy neměly pracovat mimo svoji domácnost. Z čehož vyplývá i odlišná výchova chlapců a dívek. Chlapci jsou vychováváni k tomu, aby byli úspěšní ve světě práce, aby se osamostatnili od rodiny poté, co zvládnou uživit sebe a svou rodinu. Dívky jsou naopak vedeny k práci v domácnosti, vypomáhají matce, dokud se samy nestanou matkami ve vlastní domácnosti. **Neokonzervativní stanovisko** uznává pouze práci žen bezdětných. Žena upřednostňuje péči o své vlastní děti, vnoučata, případně její či manželovy rodiče před kariérou. Do zaměstnání se navrácí, až děti odrůstají a matčinu péči již tolik nepotřebují. **Egalitární přístup** vychází z nároku na rovnost životních šancí obou pohlaví. Matka stejně jako otec byla ekonomicky aktivní složkou rodiny. Byla vybudována síť jeslí a školek, které přijímaly děti již od tří měsíců, kdy končila mateřská dovolená. Totální pracovní nasazení matek se však po určité době ukázalo jako nevýhodné. Matky často chyběly v práci z důvodu onemocnění svých dětí a zároveň náklady na jedno dítě v jeslích byly velmi vysoké. Řešení se naskytlo v polovině 60. let v podobě prodloužení mateřské dovolené. Prakticky zvítězil neokonzervativní postoj, jelikož se již půlstoletí v Evropě uplatňuje model dvoupříjmové rodiny. Muž i žena jsou v domácnosti výdělečně činní. Při narození dítěte zůstává žena doma na mateřské dovolené, která se z původních tří měsíců prodloužila až na čtyři roky. Poté se žena navrácí do zaměstnání. Nárůst kvalifikovaných žen, obměna technologií i neobnovované dovednosti, jež zastarávaly, přispěly k tomu, že se postupně započal prosazovat egalitární model. Dochází k výraznému

poklesu porodnosti díky tomu, že některé ženy preferují kariéru a povolání před rodinou (Možný 2008).

Na konci 80. let dochází díky vysoké míře zaměstnanosti k přeměně modelu muže jakožto jediného živitele v model dvoupříjmové rodiny. Poněvadž práce muže je lépe honorována než práce žen, jedná se spíše o model hlavního živitele než model dvou spoluživitelů (Maříková 2012).

Z hlediska péče o děti představuje Maříková **3 modely rodičovských rolí** v dnešní společnosti:

- 1) **„většina je na ženě“** jedná se o nejrozšířenější model, muži plní pouze roli **pomáhajícího otce** – hrají si s dětmi, učí se s nimi nebo sportují, zapojují se pouze, pokud je to z nějakého důvodu potřebné nebo když sami chtějí.
- 2) **„všechno je na ženě“** tento konzervativní model péče o dítě vyzdvihuje matku jakožto nejdůležitější osobu v životě dítěte, primárně matka se věnuje každodenní péči o dítě a je primárně zodpovědná také za výchovu. Muži v tomto rodinném modelu mohou nabývat dvou podob. **Typ tradičního otce** (z dob socialismu) se do chodu rodiny zapojuje pouze ve specifických výchovných případech, především trestání dětí. **Noví tradiční otcové**, kteří se plně angažují v pracovní rovině. Jsou velmi úspěšní v zaměstnání, nedostatek volného času rodině kompenzují materiálním zabezpečením.
- 3) **partnerský model** neboli **model sdíleného rodičovství** se z uvedených modelů vyskytuje nejméně. Rodiče jsou si partnery v péči o dítě a jeho výchově. Muži odmítají klasický model rozdělení rolí muže a ženy. Více napomáhají svým ženám a mnohdy zůstávají s dítětem na rodičovské dovolené, či si hledají takové zaměstnání, aby mohli trávit s rodinou více času (Mendelová 2014).

V 70. letech 20. století se ve Švédsku zrodila idea **zastoupení matky** v domácnosti **otcem**. Idea spočívá v tom, že otec převezme hlavní část péče o dítě a matka se tudíž může navrátit do zaměstnání. Právě z toho důvodu byl termín mateřská dovolená v roce 2011 nahrazen pojmem **rodičovská dovolená**, aby bylo zřejmé, že i otcové mohou převzít hlavní část péče o své děti. I přesto ji však stále čerpají převážně ženy. Otců, jenž u nás čerpají rodičovskou dovolenou, je nyní více než 1,5 procenta. Rodičovská dovolená pro otce neumožňuje pouze návrat matek do zaměstnání, ale také přispívá k většímu zapojení mužů do péče o děti a posiluje především vztah mezi otcem a dětmi (Možný 2008, Vavroň 2017).

4.1 Role ženy

Oproti tradičnímu pojetí se žena stala zapojením do pracovního procesu nezávislejší, dominantnější a samostatnější. V moderní společnosti dochází k **symetrizaci pohlavních rolí**, kdy má žena stejnou snahu budovat kariéru jako její protějšek. Současná role ženy v sobě pojímá roli profesní a rodičovskou zároveň (Vágnerová 2007).

Dvojí břemeno žen existovalo i v tradiční společnosti, jen je jako takové ženy nepocítovaly. Ženy neměly důvod zpochybňovat spravedlnost mezi pohlavími. Hlavní otázkou tedy je, co způsobilo změnu jejich vnímání. Důvod nespočíval v množství práce, ale v její kvalitě, která se výrazně zhoršila. Práce v domácnosti degradovala, jelikož neměla tržní, ale pouze užitnou hodnotu. Vzhledem k tomu, že neprocházela trhem, nebylo jí přisuzováno úcty a vážnosti. Druhým důvodem byla ztráta kulturních a symbolických významů práce v domácnosti. Vše, čemu se žena v domácnosti věnovala, mělo hlubší smysl. S domácností se pojily obyčejy, sezónní slavnosti, rituály a symbolická gesta, která postupně vymizela. Domácí práce zpřimitivněla, údržba domácnosti se zjednodušila a začala ženy odpuzovat svou degradující primitivitou. Další změnou pojící se k práci okolo domácnosti byla sociální izolace žen v moderní společnosti. Proměnou technologií, životního tempa, typu bydlení a rodinných systémů došlo k tomu, že spousta domácích prací vykonávaných v tradiční společnosti kolektivně byla buď individualizována či vymizela úplně. Centrem společenského dění již nebyla rodina, ale placené zaměstnání (Možný 1990).

Z dvojrole ženy pramení konflikt tradičního pojetí ženskosti a současné emancipační tendence. Dvojrole žen může mladé ženy stresovat a frustrovat. Je však vědecky dokázáno, že vyšší četnost obsahu ženské role může mít i pozitivní vliv. Zvládnutí sladění rodinného a pracovního života ženám přináší vyšší úctu, pestrost sociálních kontaktů, nezávislost na partnerovi. K pozitivnímu ladění a osobní vyrovnanosti ženě dopomáhají pestré zdroje satisfakcí a obtíží.

Vágnerová (2007) rozlišuje tři varianty postojů matek ke své profesní roli

- **Zaměstnání** může být považováno pouze za **doplňek role matky a manželky** (práce zde nabývá pouze ekonomické hodnoty), tento postoj je uplatňován v rodinách s tradičním rozdělením rolí, nalezneme jej především u žen s nižší kvalifikací.
- Dále může mít **profesní role stejný význam** jako role matky, manželky.

- **Profesní role je pro ženu nejvýznamnější**, tento postoj převládá u žen s vyššími ambicemi, které preferují vlastní kariéru před rodinou. Tato varianta je v rozporu s biologickými a sociálními předpoklady.

4.2 Role muže

Status muže tkví zejména v profesionálním výkonu. Větší angažovanost ve veřejné sféře přetrvává u muže již od počátků naší společnosti. Muži se více orientují na svoji profesní roli, jelikož k tomu mají lepší podmínky, kdy mohou budovat kariéru ihned po absolvování vzdělání. Při pohledu na současné muže se objevuje protikladný výjev. Na straně jedné spatřujeme muže zastávající **tradiční roli živitele**, pro které je primární placené zaměstnání pro jejich seberealizaci. Starost o rodinu realizují materiálním zajištěním. Možný (1983) uvádí, že tradiční zakotvení muže je ovlivněno vnímáním ženy. Ženy se hůře smířují s tím, pokud muž exceluje v domácnosti, ale je neúspěšný ve svém zaměstnání. V důsledku společenských změn se mužům postupně a nenápadně otevírá rodinný prostor. Muž je v tomto případě směřován k větší aktivitě na poli soukromé instituce rodiny. V menšinovém zastoupení se v moderní společnosti setkáváme s fenoménem aktivního otcovství, které se pojí s vyšším podílem muže v domácnosti a v péči o dítě (srov. Možný 1983, Maříková a Vohlídalová 2007). Krajní podobou této společenské změny jsou **otcové na rodičovské dovolené**. I když je počet otců na rodičovské dovolené stále vyšší, jedná se relativně o výjimečnou záležitost. Nejčastějšími motivy otců k péči o děti jsou ekonomické důvody. Buď se jedná o situaci, kdy je muž nezaměstnaný, nebo žena vykonává lépe placené zaměstnání.

Dle Plecka (In Dudová 2008) prošlo otcovství čtyřmi fázemi, nejprve byl učitelem náboženství a morálky autoritářské povahy, ve druhé etapě byl vzdáleným otcem-živitelem, dále ztvárňoval mužský rolový model a v neposlední řadě se stal **novým aktivním a pečujícím otcem** svých dětí.

Koncepce nového otcovství pokládá otce za stejně schopné pečovatele a vychovatele jako matky. Při porovnávání kompetencí otců a matek se dospělo k zjištění, že otcové jsou schopni poskytnout novorozencům stejně kvalitní péči jako matky. Rodičovské dovednosti již nejsou považovány za vrozené, nýbrž osvojené během vykonávané aktivity. Ve skutečnosti se však otcové nepodílejí na péči o své dítě v takové míře jako matka, tudíž nedojde k dostatečné

míře osvojení (Maříková 1999). Nejméně se věnují dítěti, když je nejmenší. Jejich angažovanost se zvyšuje, když dítě začíná chodit a mluvit. Nejedná se však o základní péči, nýbrž o **herní aktivity, vzdělání či rekreaci** (srov. Renzetti a Curran 2003, Karsten 2006).

Nejnovější šetření Otcovská 2015 poukázalo na to, že názory nynějších rodičů se za posledních deset let posunuly k upřednostnění egalitárního modelu. Více než polovina respondentů z řad mužů a žen se přiklonila k participující roli otce v rodině (Kuchařová a2017). Více než polovina respondentů-mužů, přiznává v rámci šetření rodin ve střední fázi rodinného cyklu, že by chtěla věnovat dětem více času (Kuchařová2017).

5 Domácí práce v rodinách

Práce v domácnosti můžeme chápat ve dvou rovinách. Jedná se v první řadě o každodenní rutinní činnosti (praní, žehlení, vaření, úklid, opravy atd.) a příležitostné práce (práce na zahradě, drobné opravy), které slouží k zajištění chodu domácnosti. Druhotně se jedná o management správy vykonávaných činností, rozdělování úkolů, zodpovědnost za jejich vykonání a případné vysvětlení vykonávaných činností. V nejširším smyslu mezi ně řadíme také emocionální podporu, vytváření klidného a emocionálního zázemí. Obecně se jedná o veškerou práci bezúplatného charakteru v domácnosti. Dříve byla domácnost považována za výhradně ženské teritorium. Postupem času však dochází ke zvyšování jak požadavku na spoluúčast mužů, tak i jejich reálného podílu na povinnostech spojených s chodem domácnosti (srov. Bierzová 2006, Chaloupková 2005, Vágnerová 2012).

Domácí práce v domácnosti mají v naší společnosti nízkou prestiž. Mnohdy ani nejsou považovány za práci jako takovou. Renzetti a Curan (2003) předkládají hned několik důvodů, proč je tomu tak. Zajištění chodu domácnosti neobsahuje specializované činnosti, tudíž k nim není zapotřebí speciální kvalifikace. Vzhledem k tomu, že práce v domácnosti není nikdy hotova – jedná se o nikdy nekončící koloběh stále se opakujících činností, jedinec při ní nemůže zažít uspokojení z výsledku. Nejdůležitějším důvodem snižujícím vážnost a důstojnost domácí práce je její bezplatný charakter.

Velký sociologický slovník (Petrušek, Vodáková a Maříková 1996) doplňuje výše uvedené znaky prací v domácnosti o monotónnost, fragmentaci a izolaci.

Nejvýraznější charakteristikou nynější dělby práce v domácnosti je fakt, že většina domácích prací spočívá stále na bedrech žen nezávisle na tom, zda jsou zapojeny do pracovního procesu. Vedle poměru vykonávaných prací jednotlivými pohlavími nalezneme rozdíly i v typu prací, kterým se muž a žena věnují. Manželky v domácnosti zastanou každodenní činnosti (např. vaření a úklid). Muži preferují méně pravidelné a spíše příležitostné činnosti jako je sekání trávníku a drobné opravy. Do práce v rodině je vhodné zahrnout již od útlého věku i děti. Italská pedagožka Marie Montessori prosazující výchovu k práci sestavila soupis činností v domácnosti dle jednotlivých věkových kategorií (viz příloha č.2). Rutinní, jednoduché a opakující se činnosti (uklizení, vynášení smetí, nákupy) zvyšují kompetence a sebevědomí dětí. Vedení dítěte je jedním z kroků přípravy na samostatný život. Vzor rodičů představuje pro děti a mládež významný socializačně-

výchovný nástroj k osvojení si mužských a ženských rolí a zároveň slouží k přisvojení si základních pracovních návyků a zručností v domácnosti (srov. Bierzová 2006, Renzetti a Curan 2003).

Mnohé výzkumy prokázaly, že do narození prvního dítěte páry usilují o rovné rozdělení odpovědnosti za domácí práce. S příchodem dítěte na sebe matka přebírá roli pečovatelky o dítě, ke které se automaticky přidružuje i péče o domácnost. Nerovnoměrné rozdělení povinností v domácnosti většinou přetrvává i po odrostení dětí a návratu matky do zaměstnání. I přesto většina žen nepovažuje za nespravedlivé, že vykonává větší podíl práce v domácnosti. Rovnoměrné rozdělení neplacené práce v domácnosti může mít pozitivní vliv na duševní zdraví a kvalitu manželského vztahu. Výzkumy bylo dokázáno, že rovnoměrné rozdělení povinností v domácnosti snižuje depresivní stavy u žen a u obou pohlaví zvyšuje spokojenost s manželstvím a rodinným životem (srov. Bierzová 2006, Chorvát, Džambazovič 2015).

Rapportovi (in Maříková 1999) uvádějí dva důvody, proč se muži nepodílejí či minimálně podílejí na práci v domácnosti. Jednak je pro muže náročné vykonávat činnosti kulturou definované jako typicky „ženské“. Zároveň ženy mají problém pověřit muže výkonem domácích prací, především kvůli snížení standardu vykonávané práce. Negativně může ovlivňovat postoj mužů k domácí práci také zkušenost z dětství, kdy veškerou péči o domácnost zajišťovaly právě matky (neboli výhradně ženy) (Vágnerová 2012).

V teoretické rovině rozpracovávají důvody nerovného rozdělení domácích prací mezi ženu a muže sociologické teoretické koncepce: teorie časové dostupnosti a omezení, teorie relativních zdrojů a socializační (genderové) teorie. **Teorie časové dostupnosti a omezení** vychází z teorie lidského kapitálu, kterou formuloval Gary Becker. Becker předpokládá, že k rozdělení času mezi práci v zaměstnání a práci v domácnosti dochází na základě maximalizace celkového užitku domácnosti. Maximalizace užitku nastává, pokud se jedinec s lépe placeným či perspektivnějším zaměstnáním orientuje na trh práce. Jeho protějšek pak orientuje svůj lidský kapitál na rodinu a domácnost. **Teorie relativních zdrojů** má základ v teorii sociální směny. Předpokládá, že dělba domácí práce je realizována na základě vyjednávání mezi partnery. Vyjednávání probíhá prostřednictvím srovnávání zdrojů (vzdělání, příjem, prestiž zaměstnání), jimiž partneři disponují. Tato teorie očekává, že ten z partnerů, který má k dispozici hodnotnější zdroje, se bude podílet na neplacené práci méně. V případě, že zdroje obou partnerů jsou relativně v rovnováze, očekává se u nich

i rovnoměrné rozložení povinností v domácnosti. **Socializační (genderová) teorie** zdůrazňuje při rozdělování neplacené práce v domácnosti významy a hodnoty, které jedinci připisují výkonu domácí práce. *“Díky tomu, že péče o domácnosti je tradičně obsažena v genderové roli ženy a je sociálně konstruována jako ženská práce, odráží dělba práce v domácnosti a rutinní vykonávání (nebo nevykonávání) domácích prací i to, jaké představy mají muži a ženy o svých gender rolích a jaká jsou jejich očekávání vůči roli jejich protějšku. Postoje ke genderovým rolím, tj. preference tradiční specializace rolí mužů a ženy, nebo podpora vzájemné zastupitelnosti rodinných rolí, mohou posilovat (popřípadě oslabovat, jsou-li s nimi v rozporu) rozhodnutí o rozdělení rolí v rodině, která jsou výsledkem ekonomických kalkulací“* (Chaloupková, 2005, s.60).

6 Zhodnocení dosavadních poznatků

Pro lepší orientaci v problematice rozdělení genderových rolí v české rodině se v poslední kapitole teoretické části zaměříme na současný stav zkoumané problematiky. Konkrétně zmapujeme výsledky stěžejních výzkumných šetření v oblasti dělby práce v rodině provedených na území České republiky.

Sociologický ústav Akademie věd České republiky (dále jen SOÚ AV ČR) realizoval v roce 1994 kvantitativní výzkum **Rodina 1994 – sociologický výzkum sociálních podmínek české rodiny** v rámci longitudinálního výzkumného projektu ISSP (International Social Survey Programme). Do výzkumu se zapojil reprezentativní vzorek respondentů – 503 mužů a 521 žen. Výzkum sledoval, kdo vykonává v domácnosti vybrané domácí práce: praní prádla, běžnou údržbu domácnosti, péči o nemocného, nakupování a rozhodování o tom, co bude k jídlu (lépe řečeno „kdo vaří“). Jednotliví respondenti vybírali na šestistupňové škále, zda se na činnosti podílí vždy žena, obvykle žena, vždy muž, obvykle muž, oba dva se podílejí stejně či společně nebo zda je činnost vykonávána třetí osobou. Naprostá většina mužů i žen souhlasí s tím, že praní prádla je typicky ženskou činností. Názory na vykonávání ostatních činností jsou značně odlišné. Dle mužů 38 % z nich samo vykonává běžnou údržbu domácnosti, 25 % domácností se na ní spolupodílí. 38 % mužů spolurozhoduje o tom, co bude k jídlu. Stejně procento mužů se spolupodílí na péči o nemocného člena rodiny. Téměř 6 % mužů samo obstarává nákupy a více než 30 % respondentů se na nich spolupodílí. Ženy mají odlišný pohled na výkon daných činností v domácnosti. Skoro polovina dotázaných má za to, že výše uvedené činnosti vykonávají pouze ony. Respondentky méně často uznávají podíl druhého pohlaví na chodu domácnosti. Ve výzkumu bylo zpozorováno, že věk a vzdělání významně ovlivňuje názor na rozdělení dělby práce v domácnosti. Čím jsou respondenti starší, tím častěji se přiklánějí k tradičnímu rozdělení práce, kdy naprostou většinu činností zastává žena. Ve vzdělanějších rodinách se muži podílejí na domácích pracích častěji (Čermáková 1997).

Janošová (2008) provedla v roce 1999 a 2000 výzkum zaměřený na pomoc dětí mladšího a středního školního věku otci a matce v domácnosti. Do výzkumu bylo zapojeno celkem 161 žáků 1., 3., a 5. ročníků ZŠ. Z výzkumu vyplynulo, že pomoc v domácnosti je pro děti samozřejmostí. Nejčastěji děti pomáhají s nádobím, úklidem, přípravou jídla, nakupováním a vynášením koše. Janošová označila za významný milník v odlišnosti domácích prací dle pohlaví střední školní věk. Chlapci začínají objevovat mužský svět spjatý

s technikou, což zhoršuje jejich vztah k doposud prováděným ženským úkolům v domácnosti. Střední školní věk je významný i pro dívky, jelikož na jeho počátku zaznamenáváme motivaci k dovednostem tradičně ženským. Na konci období však motivace dívky opouští díky vidině každodennosti a nízké prestiži.

Chaloupková (2005) analyzovala data z výzkumného šetření **ISSP Rodina a gender role** z roku **2002**. Konkrétně se zaměřila na posouzení vlivu časových možností, výše příjmu a nejvyššího dosaženého vzdělání na časové zapojení do domácích prací. Potvrdilo se, že čím více času tráví jedinci v placeném zaměstnání, tím se snižuje podíl na činnostech v domácnosti. Dále se zjistilo, že přítomnost dětí v rodině ovlivňuje podíl ženy na péči o domácnost. S rolí matky žena přebírá i roli pečovatelky a nese hlavní odpovědnost za udržování domácnosti. U žen se verifikovala přímá úměrnost mezi podílem žen na domácích pracích a jejich ekonomickou závislostí na partnerovi. Neprokázalo se, že by vzdělání výrazně ovlivňovalo míru zapojení na domácích pracích.

V roce 2005 SOÚ AV ČR realizoval výzkum v rámci projektu **Kombinace pracovního a rodinného života v perspektivě genderových vztahů, sociální a zaměstnavatelské politiky ČR**. Výzkumný vzorek tvořilo 1988 rodičů s dětmi do 18 let. Z hlediska zastoupení pohlaví se do výzkumu zapojilo 833 mužů a 1165 žen. Výzkum zjišťoval, kolik hodin stráví respondenti prací v domácnosti denně a jaké je rozdělení domácích prací a péče o děti v domácnosti. Nejčastěji se ženy v domácnosti podílí na praní (87,9 %), žehlení (85,4 %) a vaření (79 %). Muži nejčastěji v domácnosti provádějí drobné opravy (62,9 %), vaří (7,3 %) či myjí nádobí (7,1 %). Třetina respondentů se společně podílí na větším úklidu domácnosti a ve 38 % uskutečňují respondenti s partnerem (manželem) společné nákupy (Bierzová 2005).

Nejnovější výzkum zaměřený na české domácnosti **Proměny české společnosti** realizuje SOÚ AV ČR v letech 2015-2018. Výzkumným vzorkem bylo v roce 2015 více než 5 100 různých typů domácností (partnerské soužití, manželské soužití, úplné rodiny i rodiny neúplné). Výzkum je zacílen na kvalitu životních podmínek českých domácností v oblasti práce, bydlení, vzdělání, rodinného života, trávení času či zdraví. V rámci trávení času bylo zjištěno, že průměrná žena se věnuje domácím pracím v průměru 17,8 h/týdně, kdežto muž pouze 11,1h/týdně. Muži na rozdíl od žen tráví průměrně více času v placené práci (39,7h/týdně; 26,7h/týdně). Potvrzuje se fakt, že v dnešní společnosti přetrvává tradiční rozdělení rolí muže a ženy v domácnosti (SOÚ AV ČR 2016).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod

Na základě teoretických vstupů se v praktické části diplomové práce zaměříme na zmapování dělby práce v rodinách pohledem žáků 2.stupně ZŠ v okrese Prostějov. Konkrétněji budeme zjišťovat angažovanost jednotlivých členů domácnosti na domácí práci. Prostřednictvím hypotéz naformulovaných níže se pokusíme ověřit, do jaké míry proměnné pohlaví, vzdělání, typ obydlí a počet dětí ovlivňují dělbu práce v rodině.

7 Cíle, výzkumné problémy a stanovení hypotéz

Cíle empirické části diplomové práce jsme rozdělili na cíl hlavní a cíle dílčí. Zformulovali jsme výzkumné problémy a výzkumné otázky. Ke každé relační otázce jsme vymezili věcnou hypotézu a následně dvě statistické hypotézy.

Hlavní cíl

Zjistit, jakým způsobem je rozdělena dělba práce v rodinách žáků základních škol v Olomouckém kraji v kontextu genderových rolí.

Dílčí praktické cíle

Zjistit, které domácí práce v rodinách žáků některých základních škol v Olomouckém kraji nejčastěji vykonávají sami žáci.

Zjistit, které domácí práce v rodinách žáků některých základních škol v Olomouckém kraji nejčastěji vykonávají ženy.

Zjistit, které domácí práce v rodinách žáků některých základních škol v Olomouckém kraji nejčastěji vykonávají muži.

Zjistit, zda studenti dokáží pojmenovat (určit) povolání jejich rodičů.

Posoudit, do jaké míry se na domácích pracích podílejí ženy a do jaké míry muži.

Výzkumné problémy

Gavora (2008) člení výzkumné otázky do tří kategorií na deskriptivní, relační a kauzální výzkumné otázky. Deskriptivní otázky popisují stávající jev, situaci či výskyt určitého jevu. Relační neboli vztahové otázky se zaměřují na vztah mezi dvěma a více proměnnými. Na zjištění příčinných vztahů mezi proměnnými se soustřeďují kauzální výzkumné otázky. Nejhodnotnější jsou odpovědi na kauzální otázky. Vzhledem k tomu, že

jsou také nejnáročnější na realizaci (nutno užít experimentální metody), figurují v našem výzkumu pouze popisné a vztahové výzkumné otázky.

Deskriptivní otázky (problémy)

1. Jaké domácí práce vykonávají žáci ZŠ v Olomouckém kraji nejčastěji?
2. Jaké domácí práce vykonávají ženy nejčastěji v domácnostech žáků ZŠ v Olomouckém kraji?
3. Jaké domácí práce vykonávají muži nejčastěji v domácnostech žáků ZŠ v Olomouckém kraji?
4. Mají žáci ZŠ v Olomouckém kraji povědomí o povolání, jež vykonávají jejich rodiče?

Relační otázky (problémy)

1. Jaký vliv má nejvyšší dosažené vzdělání rodičů na jejich podílení se na domácích pracích v domácnosti?
2. Jaký vliv má pohlaví na podílení se na domácích pracích v domácnosti?
3. Jaký je vztah mezi obydlím žáků (rodinný dům/byt) a jejich podílem na výkonu domácích prací?
4. Jaký vliv má přítomnost sourozence v rodině na podílení se na domácích pracích?

Pro každý relační problém jsme nejdříve naformulovali věcnou hypotézu. Respondenti jsou konkretizováni pouze ve věcných hypotézách, jelikož statistické hypotézy jsou k věcným hypotézám vztaženy. K ní jsme poté vymezili statistické hypotézy, konkrétně hypotézu nulovou (H_0) a hypotézu alternativní (H_A).

H1: Rodiče žáků ZŠ v Olomouckém kraji s vyšším dosaženým vzděláním² se podílejí na výkonu domácích prací více než rodiče žáků ZŠ v Olomouckém kraji s nižším dosaženým vzděláním³.

H1₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u rodičů některých žáků s vyšším dosaženým vzděláním a u rodičů žáků s nižším dosaženým vzděláním stejná.

H1_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u rodičů některých žáků s vyšším dosaženým vzděláním a u rodičů žáků s nižším dosaženým vzděláním rozdílná.

² Za vyšší dosažené vzdělání považujeme absolvování vyšší nebo vysoké školy.

³ Za nižší dosažené vzdělání považujeme absolvování úplného středoškolského vzdělání a vzdělání nižší.

H2: Ženy se podílejí na výkonu domácích prací v domácnostech některých žáků ZŠ v Olomouckém kraji více než muži.

H2₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je v domácnostech některých žáků u žen a mužů stejná.

H2_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je v domácnostech některých žáků u žen vyšší než u mužů.

H3: Žáci ZŠ v Olomouckém kraji, kteří bydlí v rodinném domě, se podílejí na realizaci domácích prací ve větší míře než žáci ZŠ v Olomouckém kraji, kteří bydlí v panelovém domě.

H3₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u některých žáků, kteří bydlí v rodinném domě stejná jako u žáků, jenž bydlí v panelovém domě.

H3_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u některých žáků, kteří bydlí v rodinném domě vyšší než u žáků, bydlících v panelovém domě.

H4: Žáci ZŠ Olomouckého kraje, kteří mají sourozence, se podílí na domácích pracích častěji než žáci ZŠ Olomouckého kraje, kteří sourozence nemají.

H4₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u žáků, kteří mají sourozence a u žáků, již sourozence nemají, stejná.

H4_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u žáků, kteří mají sourozence a u žáků, již sourozence nemají, rozdílná.

8 Popis výzkumného vzorku

Empirická část práce je z hlediska výzkumného vzorku zaměřena na základní školy v okrese Prostějov. Základní soubor je tvořen žáky 2.stupně základních škol. Kritériem pro zařazení do základního souboru byl souhlas zástupců ředitele či ředitelů s realizací výzkumného šetření na jejich škole.

Sociodemografická charakteristika výzkumného vzorku

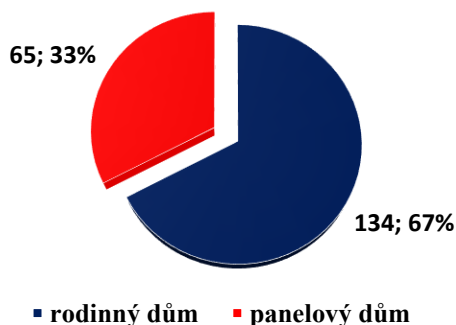
Tab. č.2: Charakteristika respondentů

Rozložení respondentů v rámci jednotlivých tříd		
	Chlapec	Dívka
6. třídy	15	21
7. třídy	18	34
8. třídy	29	35
9. třídy	18	29

Tab. č.3: Osoby, s nimiž sdílí žák domácnost

Členové společné domácnosti	
Přítelkyní otce	6
Přítelem matky	24
Prarodiči	44
Otcem	161
Sourozenci	171
Matkou	190

Výzkumu se zúčastnilo celkem 119 dívek a 80 chlapců. Z celkového výzkumného souboru tvoří dívky 60 % respondentů a chlapci 40 %. V rodině úplně žije 81 % respondentů, 22 % respondentů bydlí s prarodiči, tudíž fungují více v rámci rodiny rozšířené, a 15 % respondentů pochází z rodiny znovusložené. Bez matky žije 9 žáků a bez biologického otce 38 žáků. Třetina žáků bydlí v panelovém domě, zbývající dvě třetiny žijí v rodinném domě.

Graf 1: Typ obydlí respondentů

9 Metoda a postup při sběru dat

Výzkum byl prováděn metodou explorační, konkrétně metodou dotazníku. Výzkumným nástrojem v daném průzkumu byl dotazník vlastní konstrukce zaměřený na žáky 2. stupně základních škol. Dotazník (viz příloha č. 1) obsahoval celkem 25 otázek, z toho 3 otevřené, 6 polouzavřených a 8 uzavřených (7 dichotomických, 1 polynomická výběrová). Prvních devět otázek zjišťuje demografické údaje o respondentech, konkrétně se táží na pohlaví, věk, třídu, lokalitu školy, druh obydlí (rodinný dům či panelový byt). Dále se ptáme na osoby, které sdílí s respondentem společnou domácnost a zjišťujeme nejvyšší dosažené vzdělání rodičů.

Dotazník byl administrován v měsících únoru až dubnu roku 2016. Administrace dotazníků byla realizována s pomocí a prostřednictvím pedagogů-výchovných poradců, kteří byli řádně proškoleni a informováni o výzkumném záměru. Rodiče žáků byli o plánovaném výzkumu předem informováni a s jeho realizací souhlasili.

Technika dotazníku byla vybrána cíleně, jelikož se jedná o ekonomický výzkumný nástroj (Gavora 2008). Umožňuje získat velké množství dat od mnoha respondentů v relativně krátkém časovém období.

Celkem bylo zadáno 222 tištěných dotazníků. Vrátilo se celkem 222 vyplněných dotazníků, tudíž návratnost činí 100 %. Z vyplněných dotazníků bylo vyřazeno 23, jelikož nebyly všechny odpovědi řádně vyplněny. V rámci vyhodnocování jsme disponovali dotazníky od 199 respondentů. Pouze u deskriptivní otázky číslo 4 jsme disponovali všemi 222 dotazníky, jelikož to napomůže k jejímu přesnějšímu vyhodnocení.

Data zjištěná dotazníkovým šetřením byla nejdříve přepsána z tištěné podoby do tabulky v programu Excel. Poté jsme si výsledky rozdělili do tabulek dle jednotlivých ročníků. Následně jsme sestavili tabulky četností. Odpovědi na deskriptivní problémy budou prezentovány v tabulkách s absolutními četnostmi a sloupcovými grafy s relativními četnostmi. Veškerá získaná data jsou nominální povahy. K testování hypotéz bude použit Test dobré shody χ^2 – kvadrát dle Chrásky (2016), jelikož to považujeme za nejvhodnější vzhledem k povaze zjištěných dat. Při vyhodnocení získaných dat budeme nejdříve odpovídat na deskriptivní otázky výzkumu a poté se budeme věnovat ověření platnosti hypotéz.

10 Výsledky výzkumu

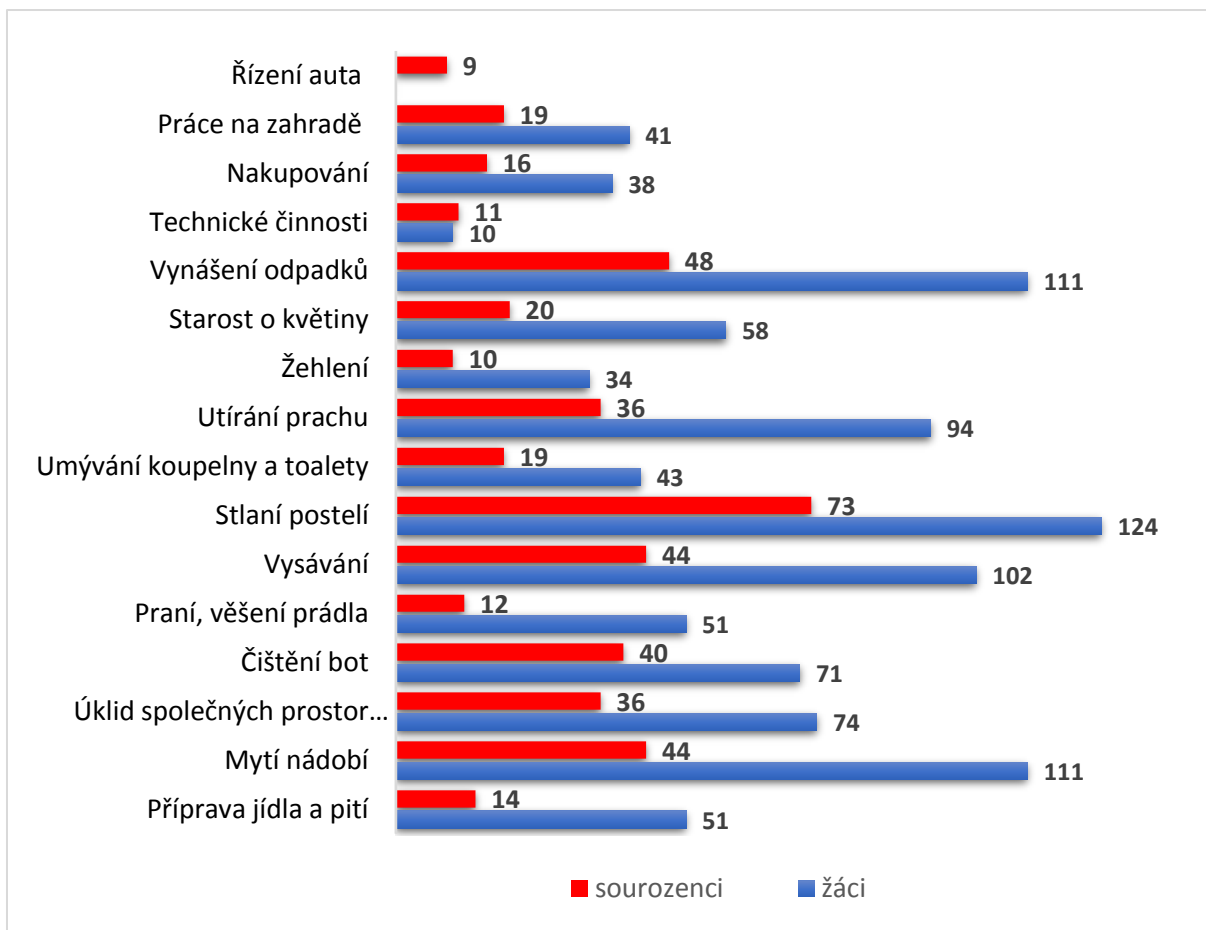
Deskriptivní otázka č.1: Jaké domácí práce vykonávají žáci ZŠ v Olomouckém kraji nejčastěji?

Tab. č.4: Domácí práce prováděné žáky

Typ domácí práce	Absolutní četnost	Relativní četnost
Řízení auta	0	0 %
Technické činnosti	10	5 %
Žehlení	34	17 %
Nakupování	38	19 %
Práce na zahradě	41	21 %
Umývání koupelny a toalety	43	22 %
Příprava jídla a pití	51	26 %
Praní, věšení prádla	51	26 %
Starost o květiny	58	29 %
Čištění bot	71	36 %
Úklid společných prostor domácnosti	74	37 %
Utírání prachu	94	47 %
Vysávání	102	51 %
Mytí nádobí	111	56 %
Vynášení odpadků	111	56 %
Stlání postelí	124	62 %

Tab. č.5: Participace žáků na domácích pracích dle tříd a pohlaví

	6. třídy		7.třídy		8. třídy		9.třídy	
	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci
příprava jídla	43 %	53 %	24 %	22 %	37 %	14 %	10 %	11 %
umývání nádobí	67 %	13 %	76 %	56 %	57 %	41 %	59 %	56 %
úklid společných prostor	57 %	40 %	44 %	28 %	31 %	41 %	38 %	11 %
čištění bot	48 %	47 %	41 %	11 %	40 %	21 %	45 %	33 %
praní a věšení prádla	43 %	13 %	41 %	6 %	29 %	10 %	34 %	11 %
vysávání	52 %	47 %	53 %	78 %	54 %	52 %	41 %	33 %
stlaní postele	62 %	47 %	74 %	78 %	51 %	55 %	62 %	67 %
umývání koupelny a WC	19 %	20 %	24 %	11 %	34 %	10 %	31 %	11 %
utírání prachu	57 %	40 %	50 %	44 %	60 %	38 %	55 %	17 %
žehlení	29 %	7 %	21 %	0 %	29 %	10 %	21 %	6 %
starost o květiny	33 %	33 %	50 %	17 %	14 %	34 %	34 %	6 %
vynášení odpadků	48 %	73 %	59 %	72 %	43 %	72 %	38 %	56 %
technické zázemí	5 %	20 %	0 %	11 %	3 %	7 %	0 %	6 %
nakupování	24 %	13 %	29 %	22 %	11 %	34 %	7 %	6 %
práce na zahradě	38 %	40 %	24 %	28 %	14 %	21 %	10 %	0 %

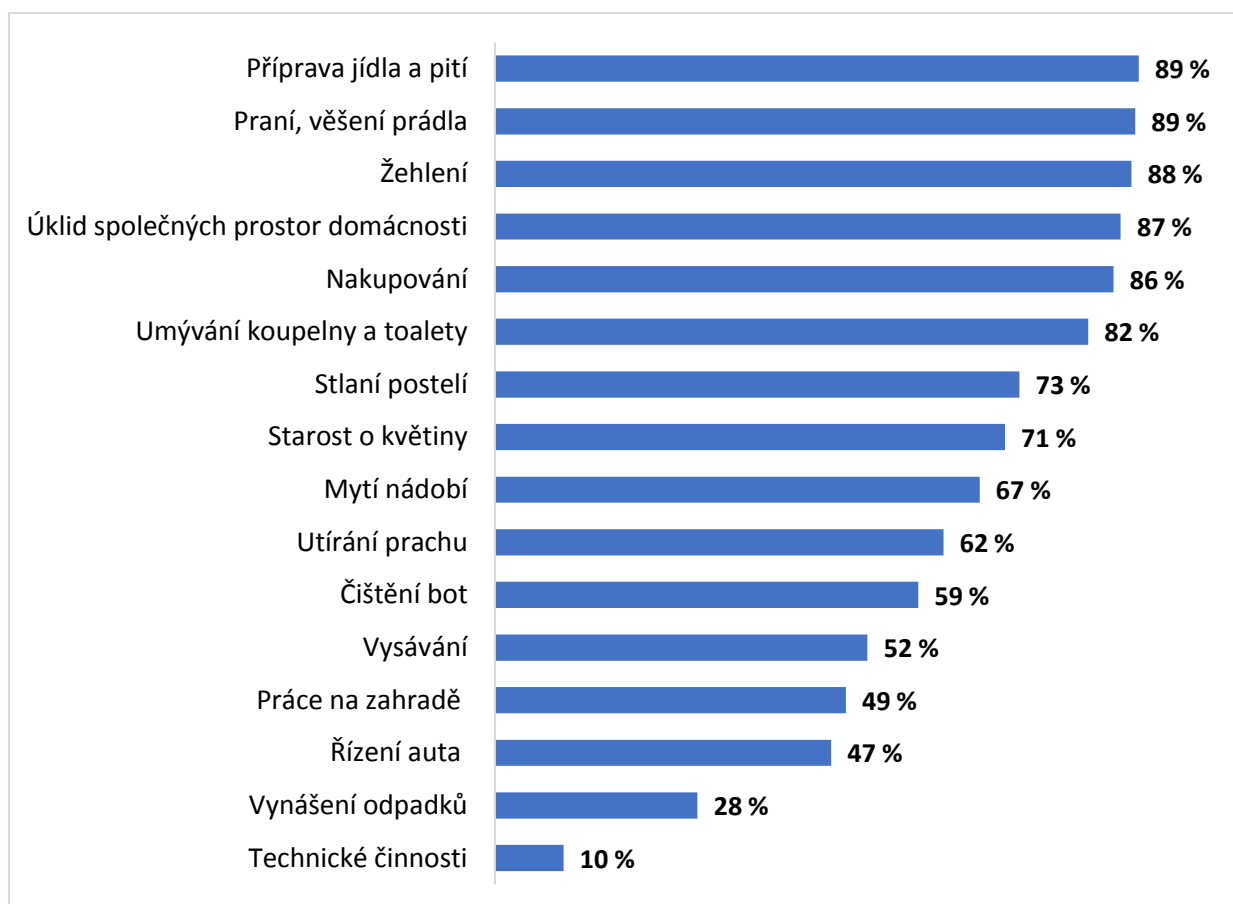
Graf 2: Domácí práce vykonávané dětmi obecně

Oslovení respondenti se nejčastěji podílejí na stlaní postelí (62 %). Více než polovina žáků vynáší odpadky, myje nádobí a vysává. Necelá polovina respondentů se zapojuje do utírání prachu v domácnosti. Pokusíme se generalizovat nejčastěji prováděné práce v domácnosti prováděné potomky. K nejčastěji prováděným pracím respondenty jsme přičetli nejčastěji prováděné domácí práce sourozenců žáků. Z uvedeného grafu výše je patrné, že žáci participují na více domácích pracích než jejich sourozenci a že žáci i jejich sourozenci vykonávají nejčastěji obdobné činnosti. Větší účast na domácích pracích respondentů může souviset s jejich subjektivním vnímáním. To se může ve výsledcích projevit nadhodnocením jejich vlastní aktivity. Můžeme tedy konstatovat, že **děti se nejvíce zapojují v rámci domácnosti do stlaní postelí, vynášení odpadků, mytí nádobí a vysávání.**

Deskriptivní otázka č.2:Jaké domácí práce vykonávají ženy nejčastěji v domácnostech žáků ZŠ v Olomouckém kraji?

Tab. č. 6: Domácí práce prováděné matkami

Typ domácí práce	Absolutní četnost
Technické činnosti	19
Vynášení odpadků	56
Řízení auta	93
Práce na zahradě	97
Vysávání	103
Čištění bot	117
Utírání prachu	124
Mytí nádobí	134
Starost o květiny	141
Stlání postelí	145
Umývání koupelny a toalety	164
Nakupování	171
Úklid společných prostor domácnosti	173
Žehlení	176
Praní, věšení prádla	177
Příprava jídla a pití	178

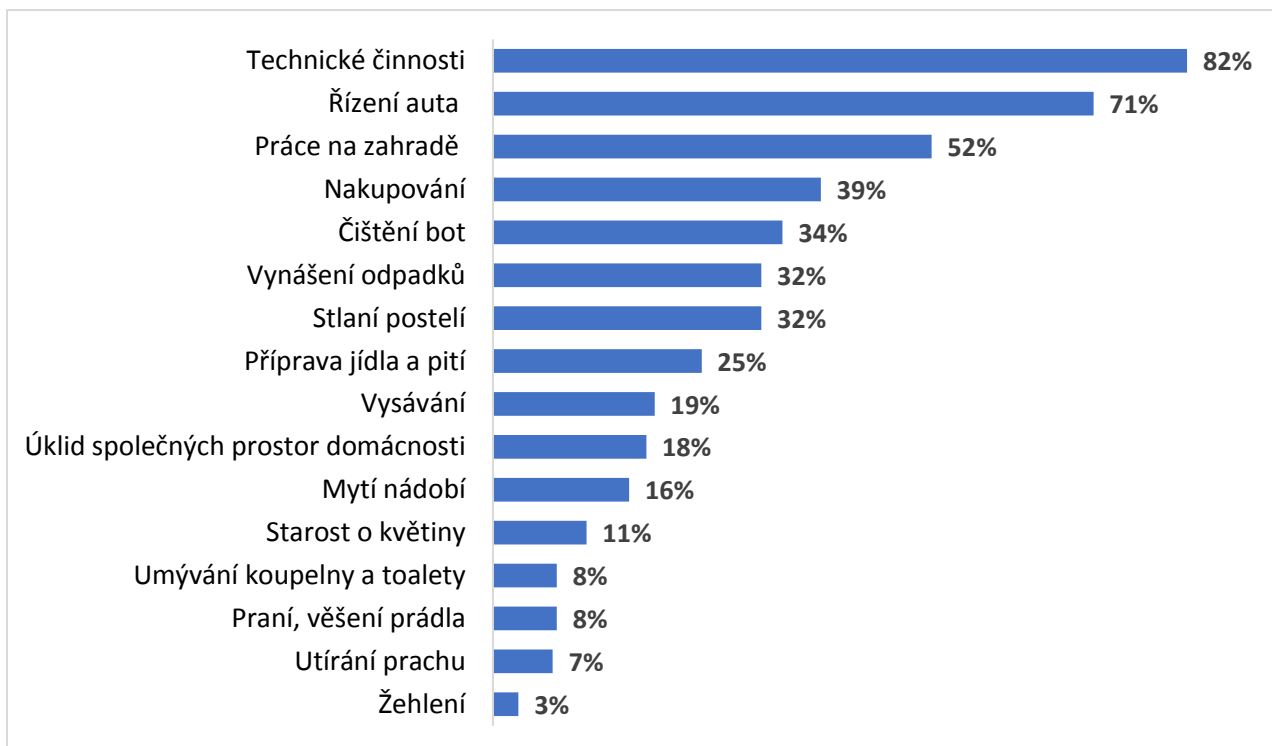
Graf 2: Relativní četnosti podílu matek na domácích pracích

Necelých 90 % matek se podílí nejčastěji na přípravě jídla a pití, praní a věšení prádla a žehlení a na úklidu společných prostor v domácnosti. Více než 50 % matek se podílí v domácnosti na 11 a více pracích. S přítelkyní otce bydlí 6 žáků. Přítelkyně otce se nejčastěji zapojuje do vynášení odpadků (100 %), v 67 % pere, připravuje jídlo a pití a stele postele. Babičky se zapojují do domácích prací v 9 domácnostech. Babička participuje v domácnosti nejvíce na práci na zahradě, vypomáhá s žehlením a stará se o květiny. Institutu uklízečky využívají rodiny respondentů zřídka, v našem výzkumném souboru si najímají uklízečku pouze dvě domácnosti.

Deskriptivní otázka č.3:Jaké domácí práce vykonávají muži nejčastěji v domácnostech žáků ZŠ v Olomouckém kraji?

Tab. č.7: Domácí práce vykonávané otci

Typ domácí práce	Absolutní četnost
Žehlení	6
Utírání prachu	14
Praní, věšení prádla	15
Umývání koupelny a toalety	15
Starost o květiny	22
Mytí nádobí	32
Úklid společných prostor domácnosti	36
Vysávání	38
Příprava jídla a pití	49
Stlaní postelí	63
Vynášení odpadků	63
Čištění bot	68
Nakupování	77
Práce na zahradě	103
Řízení auta	141
Technické činnosti	163

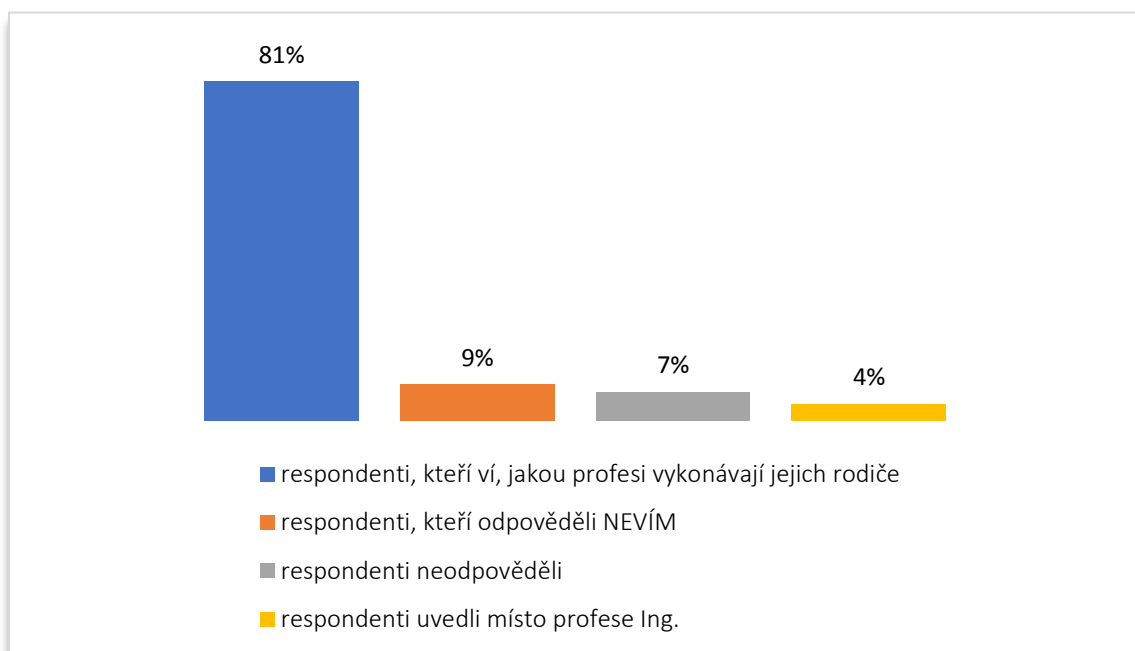
Graf 3: Relativní četnosti k deskriptivní otázce č.3

Za typicky mužské činnosti v domácnosti můžeme označit technické činnosti (82 %), řízení auta (71 %) a práci na zahradě (52 %). Na ostatních pracích v domácnosti muži participují spíše sporadicky.

Deskriptivní otázka č.4: Mají žáci ZŠ v Olomouckém kraji povědomí o povolání, jež vykonávají jejich rodiče?

Tab. č. 8: Povědomí o profesi rodičů

Vyjádření respondentů	Absolutní četnost
respondenti, kteří ví, jakou profesi vykonávají jejich rodiče	179
respondenti, kteří odpověděli NEVÍM	19
respondenti neodpověděli	15
respondenti uvedli místo profese Ing.	9

Graf 4: Relativní četnosti k deskriptivní otázce č.4

Více než 80 % oslovených respondentů dokáže zodpovědět otázku cílenou na povolání jejich rodičů. 20 % žáků neví, jakou profesi vykonávají jejich rodiče.

Testování hypotéz

Pro testování hypotéz jsme zvolili statistickou metodu Test dobré shody Chí – kvadrát. Nejprve jsme ověřovali, zda existují statisticky významné rozdíly v počtu nejčastěji vykonávaných domácích prací u vybraných skupin, stanovených dle proměnných. Dále jsme komparovali výsledky mezi vybranými skupinami navzájem. Předlohou pro analýzu námi sejmутých nominálních dat nám byla publikace Chráska (2016). Chí – kvadrát jsme počítali manuálně v programu Microsoft Excel a poté jsme výpočty pro kontrolu zopakovali v programu STATISTICA 12. Pro testování všech čtyř hypotéz jsme si zvolili hladinu významnosti $\alpha = 0,05$. V tabulkách četností je celkem 17 řádků, a proto je zde 16 stupňů volnosti. Ve statistických tabulkách (Chráska 2016, s. 234) je uvedeno, že pro hladinu významnosti 0,05 a 16 stupňů volnosti platí kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(16) = 26\,296$.

Hypotéza č.1:

H1₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u rodičů některých žáků s vyšším dosaženým vzděláním a u rodičů žáků s nižším dosaženým vzděláním stejná.

H1_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u rodičů některých žáků s vyšším dosaženým vzděláním a rodičů žáků s nižším dosaženým vzděláním rozdílná.

Tabulka č. 7: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – matky s nižším dosaženým vzděláním

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	4	6,7	-2,7	7,29	1,088
1	0	6,7	-6,7	44,89	6,700
2	1	6,7	-5,7	32,49	4,849
3	0	6,7	-6,7	44,89	6,700
4	2	6,7	-4,7	22,09	3,297
5	0	6,7	-6,7	44,89	6,700
6	3	6,7	-3,7	13,69	2,043
7	7	6,7	0,3	0,09	0,013
8	9	6,7	2,3	5,29	0,790
9	10	6,7	3,3	10,89	1,625
10	14	6,7	7,3	53,29	7,954
11	20	6,7	13,3	176,89	26,401

12	23	6,7	16,3	265,69	39,655
13	12	6,7	5,3	28,09	4,193
14	6	6,7	-0,7	0,49	0,073
15	2	6,7	-4,7	22,09	3,297
16	1	6,7	-5,7	32,49	4,849
	Σ 114	Σ 114		120,228	

Tabulka č. 8: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – matky s vyšším dosaženým vzděláním

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	2	3,2	-1,2	1,5129	0,468
1	0	3,2	-3,2	10,43	3,230
2	0	3,2	-3,2	10,43	3,230
3	1	3,2	-2,2	4,97	1,540
4	0	3,2	-3,2	10,43	3,230
5	0	3,2	-3,2	10,43	3,230
6	1	3,2	-2,2	4,97	1,540
7	3	3,2	-0,2	0,05	0,016
8	3	3,2	-0,2	0,05	0,016
9	10	3,2	6,8	45,83	14,190
10	9	3,2	5,8	33,29	10,307
11	7	3,2	3,8	14,21	4,400
12	9	3,2	5,8	33,29	10,307
13	6	3,2	2,8	7,67	2,376
14	3	3,2	-0,2	0,05	0,016
15	1	3,2	-2,2	4,97	1,540
16	0	3,2	-3,2	10,43	3,230
	Σ 55	Σ 55		62,867	

V programu STATISTICA 12 jsme vypočítali v prvním případě hodnotu chí – kvadrátu 120, 1228 a v druhém případě 62,76364. Vzhledem k tomu, že vypočítaná hodnota testového kritéria je v obou případech větší, prokázalo se, že v počtu nejčastěji vykonávaných domácích prací u matek s nižším i vyšším nejvyšším dosaženým vzděláním

existuje statisticky významný rozdíl. Matky s nižším dosaženým vzděláním se nejvíce podílejí na 9–13 domácích pracích. Matky s vyšším dosaženým vzděláním nejčastěji zastanou 9–12 typů domácích prací. Více než 77 % matek s nižším dosaženým vzděláním se věnuje 9 a více domácím pracím. V případě matek s vyšším dosaženým vzděláním zajišťuje 9 a více domácích prací přes 80 % matek. Tudíž si dovoluujeme konstatovat, že v případě našeho výzkumného vzorku vzdělání neovlivňuje podíl matek na chodu domácnosti. V případě **matek** přijímáme hypotézu **nulovou**, jelikož se u nich nepotvrdilo, že by vzdělání výrazně ovlivňovalo jejich podíl na chodu domácnosti.

Tabulka č. 9: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – otčové s **nižším dosaženým vzděláním**

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	12	6,4	5,6	31,36	4,900
1	3	6,4	-3,4	11,56	1,806
2	5	6,4	-1,4	1,96	0,306
3	10	6,4	3,6	12,96	2,025
4	19	6,4	12,6	158,76	24,806
5	12	6,4	5,6	31,36	4,900
6	17	6,4	10,6	112,36	17,556
7	15	6,4	8,6	73,96	11,556
8	9	6,4	2,6	6,76	1,056
9	4	6,4	-2,4	5,76	0,900
10	2	6,4	-4,4	19,36	3,025
11	1	6,4	-5,4	29,16	4,556
12	0	6,4	-6,4	40,96	6,400
13	0	6,4	-6,4	40,96	6,400
14	0	6,4	-6,4	40,96	6,400
15	0	6,4	-6,4	40,96	6,400
16	0	6,4	-6,4	40,96	6,400
	Σ 109	Σ 109			109,394

Tabulka č. 10: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – otcové s vyšším dosaženým vzděláním

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	7	3,2	3,8	14,44	4,513
1	2	3,2	-1,2	1,44	0,450
2	6	3,2	2,8	7,84	2,450
3	8	3,2	4,8	23,04	7,200
4	5	3,2	1,8	3,24	1,013
5	7	3,2	3,8	14,44	4,513
6	8	3,2	4,8	23,04	7,200
7	2	3,2	-1,2	1,44	0,450
8	4	3,2	0,8	0,64	0,200
9	2	3,2	-1,2	1,44	0,450
10	2	3,2	-1,2	1,44	0,450
11	1	3,2	-2,2	4,84	1,513
12	0	3,2	-3,2	10,24	3,200
13	0	3,2	-3,2	10,24	3,200
14	0	3,2	-3,2	10,24	3,200
15	0	3,2	-3,2	10,24	3,200
16	0	3,2	-3,2	10,24	3,200
	Σ 54	Σ 54			46,400

Ve STATISTICE 12 nám opět vyšly obdobné výsledky Chí-kvadrátu jako v Excelu (109, 1927; 46,74074). I zde jsme zjistili, že v účasti na domácích pracích existují statisticky významné rozdíly v jednotlivých tabulkách. Otcové s nižším dosaženým vzděláním provádí 3-6 druhů domácích prací v 53 % a otcové s vysokoškolským či vyšším odborným vzděláním participují na stejném počtu prací v domácnosti v 51 %. U **otců** se, stejně jako u matek, přikláníme k nulové hypotéze a **odmítáme** hypotézu alternativní. Jelikož rozdíly ve frekvenci nejčastěji vykonávaných domácích prací jsou v obou vzdělanostních kategoriích nepatrné.

Hypotéza č.2:

H2₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je v domácnostech některých žáků u žen a mužů stejná.

H2_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je v domácnostech některých žáků u žen vyšší než u mužů.

Tabulka č. 11: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – ženy

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	7	11,7	-4,7	22,09	1,888
1	0	11,7	-11,7	136,89	11,700
2	1	11,7	-10,7	114,49	9,785
3	1	11,7	-10,7	114,49	9,785
4	2	11,7	-9,7	94,09	8,042
5	0	11,7	-11,7	136,89	11,700
6	4	11,7	-7,7	59,29	5,068
7	11	11,7	-0,7	0,49	0,042
8	14	11,7	2,3	5,29	0,452
9	23	11,7	11,3	127,69	10,914
10	23	11,7	11,3	127,69	10,914
11	30	11,7	18,3	334,89	28,623
12	36	11,7	24,3	590,49	50,469
13	23	11,7	11,3	127,69	10,914
14	18	11,7	6,3	39,69	3,392
15	5	11,7	-6,7	44,89	3,837
16	1	11,7	-10,7	114,49	9,785
	Σ 199	Σ 199			187,310

Tabulka č. 12: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – muži

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	25	11,7	13,3	176,89	15,119
1	9	11,7	-2,7	7,29	0,623
2	12	11,7	0,3	0,09	0,008
3	24	11,7	12,3	151,29	12,931
4	27	11,7	15,3	234,09	20,008
5	23	11,7	11,3	127,69	10,914
6	26	11,7	14,3	204,49	17,478
7	26	11,7	14,3	204,49	17,478
8	14	11,7	2,3	5,29	0,452
9	6	11,7	-5,7	32,49	2,777
10	4	11,7	-7,7	59,29	5,068
11	3	11,7	-8,7	75,69	6,469
12	0	11,7	-11,7	136,89	11,700
13	0	11,7	-11,7	136,89	11,700
14	0	11,7	-11,7	136,89	11,700
15	0	11,7	-11,7	136,89	11,700
16	0	11,7	-11,7	136,89	11,700
Σ 199	Σ 199				167,823

U žen jsme ve STATISTICE vypočítali chí-kvadrát 187, 2161 a u mužů se chí-kvadrát rovná 167, 7387. Tudíž se nám opět potvrdilo, že podíl na jednotlivých domácích pracích není u žen ani mužů rovnoměrně rozložen. Muži v domácnostech participují na méně domácích pracích než ženy. Vůbec se na chodu domácnosti nepodílí 12 % mužů a pouze 4 % žen. 70 % mužů realizuje 3-8 druhů domácích prací a více než 77 % zajišťuje 9-14 činností v domácnosti. Z uvedených procentuálních údajů jasně vyplývá, že **ženy se podílejí na více nejčastěji vykonávaných pracích v domácnosti**, z toho důvodu **přijímáme alternativní hypotézu**.

Hypotéza č.3:

H3₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u některých žáků, kteří bydlí v rodinném domě stejná jako u žáků, kteří bydlí v panelovém domě.

H3_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u některých žáků, kteří bydlí v rodinném domě vyšší než u žáků, bydlících v panelovém domě.

Tabulka č. 13: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu– žáci, kteří bydlí v panelovém domě

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	2	3,8	-1,8	3,31	0,867
1	4	3,8	0,2	0,03	0,008
2	3	3,8	-0,8	0,67	0,176
3	9	3,8	5,2	26,83	7,024
4	9	3,8	5,2	26,83	7,024
5	8	3,8	4,2	17,47	4,574
6	7	3,8	3,2	10,11	2,647
7	8	3,8	4,2	17,47	4,574
8	6	3,8	2,2	4,75	1,244
9	1	3,8	-2,8	7,95	2,082
10	4	3,8	0,2	0,03	0,008
11	2	3,8	-1,8	3,31	0,867
12	1	3,8	-2,8	7,95	2,082
13	1	3,8	-2,8	7,95	2,082
14	0	3,8	-3,8	14,59	3,820
15	0	3,8	-3,8	14,59	3,820
16	0	3,8	-3,8	14,59	3,820
	Σ 65	Σ 65			46,720

Tabulka č. 14: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – žáci, kteří bydlí v rodinném domě

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	6	7,9	-1,88	3,53	0,449
1	6	7,9	-1,88	3,53	0,449
2	16	7,9	8,12	65,93	8,367
3	20	7,9	12,12	146,89	18,641
4	14	7,9	6,12	37,45	4,753
5	19	7,9	11,12	123,65	15,692
6	18	7,9	10,12	102,41	12,997
7	12	7,9	4,12	16,97	2,154
8	7	7,9	-0,88	0,77	0,098
9	10	7,9	2,12	4,49	0,570
10	2	7,9	-5,88	34,57	4,388
11	1	7,9	-6,88	47,33	6,007
12	2	7,9	-5,88	34,57	4,388
13	0	7,9	-7,88	62,09	7,880
14	0	7,9	-7,88	62,09	7,880
15	1	7,9	-6,88	47,33	6,007
16	0	7,9	-7,88	62,09	7,880
Σ 134	Σ 134				108,600

I u třetí hypotézy nám vyšly obdobné výsledky (46,6769 a 108,5671) Chí-kvadrátu ve STATISTICE 12 jako při manuálních výpočtech v Excelu. Opět jsou výsledky u obou proměnných vyšší než kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(16) = 26\,296$, z čehož vyplývá, že podílení se na domácích pracích není rovnoměrně rozloženo. Maximálně na jednom druhu domácí práce participuje v obou případech pouze 9 % žáků. 67 % žáků bydlících v panelovém domě nejčastěji vykonává dva až sedm druhů domácích prací, kdežto žáků z rodinných domů pomáhá se dvěma až sedmi domácími pracemi 73 %. Obě kategorie žáků se nejčastěji podílejí na 2-7 činnostech v domácnosti. Z toho důvodu **přijímáme hypotézu nulovou**. Typ obydlí tudíž nemá větší vliv na podíl jednotlivce na domácí práci.

Hypotéza č.4:

H4₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u žáků, kteří mají sourozence a u žáků, již sourozence nemají, stejná.

H4_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u žáků, kteří mají sourozence a u žáků, již sourozence nemají, rozdílná.

Tabulka č. 15: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – žáci, kteří mají sourozence

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	7	10,1	-3,1	9,67	0,957
1	8	10,1	-2,1	4,45	0,440
2	19	10,1	8,9	79,03	7,817
3	27	10,1	16,9	285,27	28,217
4	21	10,1	10,9	118,59	11,730
5	23	10,1	12,9	166,15	16,434
6	21	10,1	10,9	118,59	11,730
7	14	10,1	3,9	15,13	1,497
8	11	10,1	0,9	0,79	0,078
9	9	10,1	-1,1	1,23	0,122
10	6	10,1	-4,1	16,89	1,671
11	2	10,1	-8,1	65,77	6,506
12	2	10,1	-8,1	65,77	6,506
13	1	10,1	-9,1	82,99	8,209
14	0	10,1	-10,1	102,21	10,110
15	1	10,1	-9,1	82,99	8,209
16	0	10,1	-10,1	102,21	10,110
	Σ 172	172			130,343

Tabulka č. 16: Výsledky výpočtu Chí-kvadrátu – žáci **bez sourozenců**

Počet DP	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P-O	(P-O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
0	1	1,6	-0,64	0,41	0,250
1	2	1,6	0,36	0,13	0,079
2	0	1,6	-1,64	2,69	1,640
3	2	1,6	0,36	0,13	0,079
4	2	1,6	0,36	0,13	0,079
5	4	1,6	2,36	5,57	3,396
6	4	1,6	2,36	5,57	3,396
7	6	1,6	4,36	19,01	11,591
8	2	1,6	0,36	0,13	0,079
9	2	1,6	0,36	0,13	0,079
10	0	1,6	-1,64	2,69	1,640
11	1	1,6	-0,64	0,41	0,250
12	1	1,6	-0,64	0,41	0,250
13	0	1,6	-1,64	2,69	1,640
14	0	1,6	-1,64	2,69	1,640
15	1	1,6	-0,64	0,41	0,250
16	0	1,6	-1,64	2,69	1,640
	Σ 28	Σ 28			27,978

I v případě poslední hypotézy se nám potvrdily výsledky Chí-kvadrátu zpracovány v Excelu (výše uvedené) s výsledky programu STATISTICA 12 (130,2442 a 27,8571). I nyní je patrné, že frekvence nejčastěji vykonávaných domácích prací není rovnoměrně rozložena. Žáci, kteří mají sourozence, se nejčastěji podílejí na 2-6 činnostech v domácnosti. Kdežto jedináčci se nejvíce účastní 5-7 činností. V obou kategoriích se nadpoloviční většina respondentů podílí na více než 5 aktivitách v domácnosti. Z povahy zjištěných dat by bylo relevantní přijmout nulovou hypotézu. Vzhledem k nedostatečnému zastoupení jedináčků ve výzkumném souboru si nedovolujeme zobecňovat tvrzení o stejnorodém zapojení jednotlivců se sourozenci či bez sourozenců do domácnosti.

11 Diskuze

V poslední kapitole praktické části provedeme interpretaci výsledků na základě zodpovězení výzkumných otázek a vyhodnocení hypotéz. Následně provedeme srovnání našich výsledků s jinými výzkumy, které jsme uvedli v šesté kapitole této práce.

Žáci 2.stupně ZŠ v Olomouckém kraji se nejčastěji podílejí na stlaní postelí (62 %), vynášení odpadků a mytí nádobí (56 %), vysávání (51 %) a necelá polovina respondentů utírá v domácnosti prach. Žáci se doma věnují obdobným činnostem jako žáci 1.stupně ZŠ ve výzkumu Janošové (2008). Pomoc v domácnosti je pro děti samozřejmostí. Pouze 4 % dětí uvedlo, že se nejčastěji nepodílí na žádné práci v domácnosti. Jsme si plně vědomi, že tento fakt může být způsoben úskalím při formulaci dotazníku. Konkrétněji užitím příslovce nejčastěji. Pokud daná osoba nevykonává činnost nejčastěji ale spíše nahodile, např. 1x za rok, nepovažujeme to za podstatnou informaci. Jelikož pro naše výzkumné šetření bylo podstatné, kdo danou aktivitu provádí pravidelně. Děti se dle našeho názoru s největší pravděpodobností podílejí na většině domácích prací, ale nejsou osobami, které je provádějí nejčastěji, proto se v odpovědích vyskytují málo. Z tab. č. 5 je patrné, že do osvojování genderových rolí dětmi se značně promítá tradiční rozdělení dělby práce. Mladší žáci a žákyně se podílejí na chodu domácnosti více než starší jedinci a zároveň dívky se zapojují do činností v domácnosti častěji než chlapci. Četnější zapojení dívek si vysvětlujeme snahou rodičů připravit dcery na tradiční roli ženy, aby v budoucnosti bez problémů zvládly péči o vlastní domácnost a o děti. Upadající zájem obou pohlaví o rodinné prostředí a jeho záležitosti s rostoucím věkem přisuzujeme tendenci osamostatnit se z vázanosti na rodiče, která se projevuje v období rané adolescence (Vágnerová 2012).

Ženy v domácnostech žáků 2.stupně ZŠ Olomouckého kraje, potažmo matky žáků, zastávají v domácnosti většinu domácích prací z výše uvedených. Méně než polovina všech matek se věnuje pouze řízení auta, práci na zahradě, vynášení odpadků a technickým činnostem. Stejně jako ve výzkumu Rodina 1994 můžeme považovat praní a žehlení za typicky ženskou práci. Věnuje se mu skoro 90 % žen, kdežto zapojení mužů je pouze marginální. Dále více než 80 % žen zajišťuje úklid společných prostor a nakupování. Nejčastější účast mužů je v oblasti neplacené práce v domácnosti na technických činnostech (82 %), řízení auta (71 %) a práci na zahradě (52 %). Výše zmíněné výsledky potvrzují tezi, že ženy se věnují každodenním rutinním činnostem v domácnosti, kdežto muži zastávají spíše příležitostné práce vykonávané mimo prostor domova.

Striktní oddělení sféry rodiny a světa práce, typické pro moderní a postmoderní rodinu, prokazují výsledky výzkumné otázky č. 4. Pětina respondentů neví, jaké povolání vykonávají jejich rodiče. Domnívám se, že příčina této neznalosti může spočívat v nedostatečné komunikaci mezi rodiči a dětmi.

V rámci praktické části jsme naformulovali čtyři hypotézy zjišťující vliv demografických atributů (nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, pohlaví, druh obydlí žáků a přítomnost sourozence v rodině) na dělbu práce v rodině. Výpočet Testu dobré shody chí-kvadrátu verifikoval nerovnoměrné rozložení frekvence nejčastěji vykonávaných domácích prací mezi jednotlivé protagonisty.

Hypotéza č.1:

H1₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u rodičů některých žáků s vyšším dosaženým vzděláním a u rodičů žáků s nižším dosaženým vzděláním stejná.

H1_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u rodičů některých žáků s vyšším dosaženým vzděláním a rodičů žáků s nižším dosaženým vzděláním rozdílná.

V případě matek i otců si dovoluujeme tvrdit, že míra participace na domácích pracích není ovlivněna jejich nejvyšším dosaženým vzděláním. Shodně se obě kategorie, matky s vyšším (80 %) i nižším (77 %) nejvyšším dosaženým vzděláním, nejvíce zapojují do 9 a více domácích prací. Podobně je tomu u otců, kdy se na 3-6 domácích pracích podílí 53 % jedinců s nižším nejvyšším dosaženým vzděláním a 51 % s vyšším nejvyšším dosaženým vzděláním. Tudíž **odmítáme alternativní hypotézu** o vlivu vzdělání. Z výzkumu Rodina 1994 (Čermáková 1977) vyplynulo, že více vzdělanější muži se více podílejí na chodu domácnosti. Ve výzkumném šetření ISSP Rodina a gender role z roku 2002 ani v našich výsledcích se však neprokázalo, že by vzdělání výrazně ovlivňovalo míru zapojení do domácích prací.

Hypotéza č.2:

H2₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je v domácnostech některých žáků u žen a mužů stejná.

H2_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je v domácnostech některých žáků u žen vyšší než u mužů.

Druhá hypotéza ověřovala souvislost mezi pohlavím a zapojením do činností v domácnosti. Muži se celkově podílejí nejčastěji na 3-8 domácích pracích. Zato ženy zastávají ve více než 77 % 9-14 druhů aktivit v domácnosti. Z uvedených dat vyplývá, že

mezi participací jednotlivých pohlaví na dělbě práce v domácnosti existují signifikantní rozdíly. Z tohoto důvodu **přijímáme alternativní hypotézu**, kdy souhlasíme s tvrzením větší angažovanosti žen v domácnosti než mužů.

Hypotéza č.3:

H3₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u některých žáků, kteří bydlí v rodinném domě stejná jako u žáků, kteří bydlí v panelovém domě.

H3_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u některých žáků, kteří bydlí v rodinném domě vyšší než u žáků, bydlících v panelovém domě.

U třetí hypotézy jsme předpokládali, že rodiny žijící v rodinném domě poskytují jedinci více možností zapojení do pracovního procesu v rodině. S rodinným domem se pojí větší prostory, mnohdy i zahrada a domácí zvířata, což s sebou nese také větší objem práce. Naše domněnky se však nepotvrdily. Žáci žijící v panelovém domě participují na 2-7 domácích pracích v 67 %. Na stejném počtu domácích prací se podílí 73 % žáků obývajících rodinné domy. Typ obydlí tudíž nemá větší vliv na podíl jednotlivce na domácí práci. Proto **odmítáme alternativní hypotézu**.

Hypotéza č.4:

H4₀: Frekvence vykonávaných domácích prací je u žáků, kteří mají sourozence a u žáků, již sourozence nemají, stejná.

H4_A: Frekvence vykonávaných domácích prací je u žáků, kteří mají sourozence a u žáků, již sourozence nemají, rozdílná.

Čtvrtá hypotéza ověřovala, zda přítomnost sourozence ovlivňuje rozdělení domácích prací v rodině. Očekávali jsme rovnoměrné rozložení povinností v rodinách s více dětmi a větší zapojení jedináčků, jelikož jsou na domácí neplacenou práci sami. Z grafu 2 je patrné, že žáci zastávají 2x více nejčastěji vykonávaných domácích činností. Zde je nutné brát v potaz možné zkreslení výsledků způsobené výrazným nadhodnocováním práce respondentů nad prací jejich sourozenců. Z důvodu nedostatečného zastoupení jedináčků ve výzkumném souboru (pouze 14 % ze všech oslovených žáků) a možného zkreslení výsledků si nedovolujeme generalizovat tvrzení o stejnorodém či různorodém zapojení jednotlivců se sourozenci či bez sourozenců do domácnosti. K nadhodnocování mohou mít žáci hned několik důvodů. Je možné, že si připadají práci v domácnosti nadměrně zatíženi, jelikož mají nedostatečné prvotní zkušenosti se světem práce již z dřívějších vývojových období. Nebo mohou mít celkově negativní vztah k práci a povinnostem v domácnosti, který nechtějí veřejně přiznat.

Závěr

V předložené diplomové práci jsem se zabývala genderovými rolemi v rodině. Teoretická část byla vypracována na základě sběru pramenů a studia literatury a pojímá základní teoretické vstupy do problematiky. Druhá část práce je praktického (empirického) charakteru. Byla realizována metodou explorační, technikou dotazníku, který byl cílen na dělbu práce v domácnostech žáků 2. stupně ZŠ Olomouckého kraje. Následně jsem se věnovala interpretaci a analýze výsledků výzkumného šetření.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem je rozdělena dělba práce v rodinách žáků základních škol v Olomouckém kraji v kontextu genderových rolí. Tento cíl byl splněn prostřednictvím teoretických a praktických dílčích cílů. Všechny vytyčené cíle diplomové práce považuji za splněné (splnění stanovených cílů, hlavní výsledky).

Do výzkumného šetření se zapojilo 199 respondentů. Děti se v rámci domácnosti nejvíce zapojují do stlaní postelí, vynášení odpadků, mytí nádobí a vysávání. Za typicky ženské domácí práce (vykonávány téměř 90 % matek) můžeme označit přípravu jídla a pití, praní a věšení prádla a žehlení a úklid společných prostor v domácnosti. Muži nejčastěji v domácnosti zajišťují technické činnosti, řízení auta a práci na zahradě. Z námi ověřovaných sociodemografických proměnných (pohlaví, vzdělání, typ obydlí a počet dětí) se s jistotou potvrdil pouze vliv pohlaví na rozdělení domácích prací v rodině.

Instituci rodiny jsem si vybrala cíleně, protože je místem primární socializace. Děti si v ní utváří vlastní genderovou identitu a také jim napomáhá k pochopení genderového řádu ve společnosti.

Positivně hodnotím účast naprosté většiny dětí na domácích pracích. Zapojení dětí do povinností v domácnosti je velmi důležité, jelikož zprostředkovává prvotní zkušenost se světem práce, rozvíjí samostatnost, zodpovědnost a podporuje pěstování pracovních návyků. Navíc při zapojení většího počtu členů rodiny (nejlépe všech) do povinností domácnosti se zvětšuje časový prostor pro společné volnočasové aktivity rodiny.

Osobně jsem zastáncem rovnoměrného rozdělení povinností v domácnosti, kromě období, kdy je žena na mateřské dovolené. Vzhledem k tomu, že se naprostou většinu času nachází v domácnosti, považuji za samozřejmé, aby se mezi mateřské povinnosti zařadila i péče o domácnost. Nevidím však žádný důvod pro to, aby nerovnoměrné rozdělení domácích povinností přetrvávalo i po návratu matek na trh práce.

Tradiční dělba práce je mnohdy považována za přirozený důsledek biologických pohlavních rozdílů, opak je však pravdou. Genderová diferencovanost je utvářena a zachovávána společností. V současnosti jsou muži méně vtaženi do domácích prací, nenesou toliko odpovědnosti za každodenní chod rodiny jako jejich protějšky. Dominuje spíše tradiční model, kdy většina domácích prací tkví na bedrech ženy, než model moderní domácnosti, ve které je dělba práce rozdělena rovným dílem. K zastoupení sociální role žen dochází v naší společnosti výjimečně a krátkodobě (nemoc, nadměrné pracovní vytížení). V případě, kdy tato mimořádná situace odezní, se vše navrácí k zaběhnutému modelu, kdy většina odpovědnosti za domácnost a děti leží na ženách (Maříková 1999).

Výzkumné šetření prokazuje, že pokud jsou muži zastánci rovného rozdělení povinností v péči o domácnost, je tomu tak pouze v rovině teoreticko-názorové, nikoliv v reálném životě. Rovná angažovanost partnerů na dělbě práce je i v dnešní moderní, potažmo postmoderní společnosti spíše utopickým ideálem než skutečnou realitou.

Seznam použitých zdrojů a literatury

BIERZOVÁ, Jana. 2006. „Rozdělení domácích prací a péče o děti v rodině.“ Pp. 73-86 in Křížková, Alena (ed.), Hana Maříková, Hana Hašková, Jana Bierzová. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Sociologické studie / Sociological Studies 06:14. Pr(Fafejta, 2004)aha: Sociologický ústav AV ČR. 105 s. ISBN 80-7330-112-1.

ČERMÁKOVÁ, Marie. *Rodina a mění se gender role - sociální analýza české rodiny*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1997. 24 s. Working Papers; WP 97: 8. ISBN 80-85950-42-1.

ČERMÁKOVÁ, Marie, Hana MAŘÍKOVÁ, Jadwiga ŠANDEROVÁ a Milan TUČEK. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000, 170 s. ISBN 8085850931.

DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. 234 s. Sociologické disertace. ISBN 9788073301361.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz, 2004. 159 s. ISBN 80-86768-06-6.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008. 272 s. ISBN 978-80-223-2391-8.

GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. 774 stran. ISBN 978-80-262-0873-0.

HECHTOVÁ, Alena. Supermani a supermanky mezi námi. Krycí jméno: sólo rodiče... In: *Šancedětem.cz* [online]. Praha: Sirius, 2011, publikováno: 31. 5. 2016, ISSN 1805-8876. Dostupné z: [/srv/www/content/pub/cs/clanky/supermani-a-supermanky-mezi-nami-kryci-jmeno-solo-rodice-178.html](http://srv/www/content/pub/cs/clanky/supermani-a-supermanky-mezi-nami-kryci-jmeno-solo-rodice-178.html)

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. 399 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4674-6.

HUBÁLEK, T. Genderové aspekty v historickém kontextu a edukačním procesu. Pdf UP, 2017. Dostupné na: <http://ksv.upol.cz/?page=dokumenty>.

- CHALOUPKOVÁ, J. (2005). Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. In Sociologický časopis/Czech Sociological Review, (41), 57–77.
- CHORVÁT, Ivan a Roman DŽAMBAZOVIČ. *Rodina na Slovensku v teórii a vovýskume*. 2015. ISBN 978-80-8127-152-6.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. 254 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.
- JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 285 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2284-9.
- KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum; 48. ISBN 80-7367-145-X.
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha, 1962. 281 s., obr. příl.
- KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Rodiny ve střední fázi rodinného cyklu* [online]. Praha: VÚPSV, a2017 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/32157/Rodiny_ve_stredni_fazi_rodinneho_cyklu_2017.pdf
- KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Zpráva o rodině* [online]. Praha: VÚPSV, b2017 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_433.pdf
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. eds. Milena Lenderová, Božena Kopiczková, Jana Burešová, Eduard Maur. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009. 853 s.: il. (Česká historie) ISBN:978-80-7106-988-1
- MÁCHOVÁ, Jiřina. *Duševní hygiena rodinného života*. Vyd. 1. Praha, 1974.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. 353 stran. ISBN 978-80-7429-797-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-85850-24-9.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, ed. a KALIVODOVÁ, Eva, ed. *Společnost žen a mužů z aspektu gender: sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund Praha*. Praha: Open Society Fund, 1999. 171 s.
- MAŘÍKOVÁ, Hana a Marta VOHLÍDALOVÁ. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-135-4.

- MENDELOVÁ, Eleonóra. Súčasnápostmoderná rodina a vnútorrodinnádeľba práce. *Sociální pedagogika / SocialEducation*[online]. 2014, 2(1), 11-21 [cit. 2018-09-28]. DOI: 10.7441/soced.2014.02.01.01. ISSN 18058825. Dostupné z: http://soced.cz/wp-content/uploads/2014/05/STUDIE_S%C3%BA%C4%8Dasn%C3%A1postmodern%C3%A1-rodina-a-vn%C3%BAtrrodinn%C3%A1-de%C4%BEba-pr%C3%A1ce.pdf.
- MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (Mýty a skutečnosti)*. Vyd. 1. Brno, 1990.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s. Studijní texty; sv. 38. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Vyd. 1. Brno, 1983.
- OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.
- PETRUSEK, Miloslav, Alena VODÁKOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. II, P-Ž. Praha: Karolinum, 1996, s. 749-1627. ISBN 8071843113.
- POLÁŠKOVÁ, Eva. *Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 249 s. ISBN 9788021050136.
- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. Studie; sv. 32. ISBN 80-86429-01-6.
- RAŠTICOVÁ, Martina. *Česká žena mezi rodinou a profesí: leadership a management diverzitních týmů z genderové perspektivy*. 1. vyd. Brno: CERM, 2011. 181 s. ISBN 978-80-7204-776-5.
- RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
- SLOBODA, Zdeněk. *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Vydání první. [Praha]: Pasparta, [2016], ©2016. 163 stran. ISBN 978-80-88163-09-1.
- SOÚ AV ČR, v.v.i. Kvalita života v českých rodinách: Proměny české společnosti 2015-2016. In: *Proměny české společnosti: Tiskové zprávy*[online]. [cit. 2017-12-17]. Dostupné z: http://www.promenyceskespolecnosti.cz/tiskove_zpravy-detail.php?idPol=10
- ŠŤASTNÁ, A., 2009. Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích. 1.vyd. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-0387.

ŠULOVÁ, Lenka. Člověk v rodině. In: SLAMĚNÍK, Ivan, ed. a VÝROST, Jozef, ed. *Aplikovaná sociální psychologie. I.* Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, s. 303-342. ISBN 80-7178-269-6.

ŠULOVÁ, Lenka. Současná česká rodina. In: GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 256 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2798-1.

ŠUMBEROVÁ, Vladimíra. A s čím pomáhají vaše děti?. *Rodina DNES.* Anděl Media Centrum, 2017, 2017(22).

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání.* Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VAVROŇ, Jiří. *Rodičovskou čerpá kromě žen i 5000 mužů* [online]. 2.1.2017 [cit. 2018-09-28]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/425100-rodicovskou-cerpa-krome-zen-i-5000-muzu.html>

Seznam zkratek

SOÚ AV ČR	Sociologický ústav Akademie věd České republiky
atd.	a tak dále
aj	a jiné
např.	například
ZŠ	základní škola
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
DP	domácí práce
ČSÚ	Český statistický úřad

Seznam příloh

Příloha č.1: **Dotazník**

Příloha č.2: **Domácí práce podle věku dle Marie Montessori**

Příloha č.1: **Dotazník**

Demografické údaje

1. V rodině žiji s:

- a) Otcem
- b) Matkou
- c) Sourozenci
- d) Prarodiči (babičkou a dědečkem)
- e) Přítelem mé matky
- f) Přítelkyní mého otce

2. Bydlím v:

- a) Panelákovém bytě
- b) Rodinném domě

3. Škola, kterou navštěvuji (již jsem žákem), se nachází:

- a) Ve městě
- b) Na vesnici

4. Do které chodíš třídy?

5. Kolik je ti let?

6. Uveď své pohlaví:

- a) Chlapec
- b) Dívka

7. Jaké nejvyšší dosažené vzdělání mají tví rodiče?

Otec:

Matka:

8. Jaké povolání vykonávají tví rodiče?

Otec:

Matka:

9. Máš sourozence?

- a) Ano, mám. Jsem starší.
- b) Ano, mám. Jsem mladší.
- c) Ne, nemám.

10. Kdo nejčastěji připravuje jídlo (i pití)?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

11. Kdo nejčastěji umývá nádobí (vkládá do myčky, vyklízí myčku)?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

12. Kdo nejčastěji uklízí společné prostory domácnosti?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

13. Kdo nejčastěji čistí boty?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

14. Kdo se nejčastěji stará o praní a věšení prádla?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

15. Kdo nejčastěji vysává?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

16. Kdo nejčastěji stele postele?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

17. Kdo nejčastěji umývá vanu, umývadlo, toaletu (záchod)?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

18. Kdo nejčastěji utírá prach?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

19. Kdo nejčastěji žehlí?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

20. Kdo nejčastěji zalévá a stará se o květiny?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

21. Kdo nejčastěji vynáší odpadky?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

22. Kdo nejčastěji zajišťuje technické zázemí domácnosti (šroubování, výměnu rozbité žárovky, sekání dřeva apod.)?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

23. Kdo nejčastěji nakupuje?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

24. Kdo nejčastěji pracuje na zahradě?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Já
- e) Jiná varianta, uveď:

25. Kdo nejčastěji řídí auto?

- a) Otec
- b) Matka
- c) Sourozenci
- d) Jiná varianta, uveď

Příloha č.2: **Domácí práce podle věku dle Marie Montessori**

Slavné motto italské pedagožky a lékařky Marie Montessori: „**Pomoz mi, abych to dokázal sám**“, se nevztahuje pouze na učení, ale pojí se také s osvojováním praktických dovedností (Šumberová 2017).

2-3 roky

- uklidit si hračky do krabice
- poskládat knihy na poličku
- odnést oblečení do koše na špinavé prádlo
- vyhodit odpadky do koše
- prostřít stůl
- utřít prach na podlahových lištách

4-5 let

- nakrmit domácí zvířata
- setřít vylitou vodu
- uklidit si pokoj
- ustlat postel
- zalévat květiny
- roztřídit čisté příbory
- uklidit kuchyňský stůl

6-7 let

- vynést odpadky
- zametat podlahu
- uklidit čisté nádobí
- spárovat ponožky
- vyplít zahrádku
- hrabat listí
- oloupat brambory či mrkev
- připravit salát
- doplnit toaletní papír

8-9 let

- umýt nádobí (naplnit myčku)
- vyměnit žárovku na stolní lampě
- vyprat
- pověsit a poskládat čisté oblečení
- vyložit nákup
- upéct bábovku
- vyvenčit psa

10-11 let

- umýt koupelnu
- vysát koberce
- umýt kuchyňskou linku
- připravit jednoduché jídlo
- posekat trávu
- přišít knoflík

12 a více let

- vytřít podlahy
- vyměnit žárovky v lustru
- umýt a vysát auto
- ostříhat keře
- nakoupit dle seznamu
- připravit oběd nebo večeři
- upéct koláč
- vyžehlit
- umýt okna
- postarat se o mladšího sourozence

Zdroj: Šumberová 2017